

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant

Cynhwysiant Ariannol ac Effaith
Addysg Ariannol

Tachwedd 2010

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yw'r corff sy'n cael ei ethol yn ddemocrataidd i gynrychioli buddiannau Cymru a'i phobl, i ddeddfu ar gyfer Cymru ac i ddwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif.

Mae copi electronig o'r adroddiad hwn ar gael ar wefan y Cynulliad Cenedlaethol:
www.cynulliadcymru.org

Gellir cael rhagor o gopiau o'r ddogfen hon mewn ffurfiau hygyrch, yn cynnwys Braille, print bras, fersiwn sain a chopïau caled gan:

Y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1NA

Ffôn: 029 2089 8149
Ffacs: 029 2089 8021
e-bost: Community.Culture.Comm@wales.gov.uk

© Hawlfraint Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru 2010
Ceir atgynhyrchu testun y ddogfen hon am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng cyn belled ag y caiff ei atgynhyrchu'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol na difriol. Rhaid cydnabod mai Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru sy'n berchen ar hawlfraint y deunydd a rhaid nodi teitl y ddogfen.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant

Cynhwysiant Ariannol ac Effaith
Addysg Ariannol

Tachwedd 2010

Y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant

Prif swyddogaeth pwyllgorau craffu yw archwilio, o fewn eu cylch gorchwyl, wariant, gweinyddiaeth a pholisïau'r llywodraeth a chyrrff cyhoeddus cysylltiedig.

Mae cylch gorchwyl y Pwyllgor yn cynnwys:

- tai;
- diogelwch Cymunedol;
- cynhwysiant cymunedol gan gynnwys Cymunedau yn Gyntaf a'r Cynllun Gofodol;
- y Gymraeg, chwaraeon a diwylliant.

Pwerau

Sefydlwyd y Pwyllgor ar 26 Mehefin 2007 yn un o bwyllgorau craffu'r Cynulliad. Rhestrir ei bwerau yn Rheolau Sefydlog Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn enwedig yn SO 12. Mae'r rhain ar gael yn www.assemblywales.org

Aelodau Cyfredol y Pwyllgor

Sandy Mewies
(Cadeirydd)
Delyn
Llafur

Mohammad Asghar
Dwyrain De Cymru
Plaid Geidwadol Cymru

Eleanor Burnham
Gogledd Cymru
Democratiaid Rhyddfrydol
Cymru

Alun Davies
Canolbarth a Gorllewin
Cymru
Llafur

Mark Isherwood
Gogledd Cymru
Plaid Geidwadol Cymru

Bethan Jenkins
Gorllewin De Cymru
Plaid Cymru

Dai Lloyd
Gorllewin De Cymru
Plaid Cymru

Lynne Neagle
Torfaen
Llafur

Joyce Watson
Canolbarth a Gorllewin
Cymru
Llafur

Cynnwys

Rhagair y Cadeirydd.....	5
Cyflwyniad	10
Beth yw ‘cynhwysiant ariannol’ ac ‘addysg ariannol?’	10
Pam oeddem am gynnal ymchwiliad i gynhwysiant ariannol ac addysg ariannol?.....	10
Cylch gorchwyl	11
Sut y gwnaethom gynnal yr ymchwiliad?.....	12
Themâu Allweddol	14
1. Cyfleoedd ar gyfer addysg ariannol	16
Darpariaeth drwy leoliadau cymunedol.....	16
Prosiectau cadarnhaol yn y gymuned	16
Bylchau mewn darpariaeth.....	22
Darpariaeth drwy leoliadau addysg	38
Rhoi blaenoriaeth i addysg ariannol yn y cwricwlwm ysgol.....	39
Darparu adnoddau ar gyfer cyflenwi addysg ariannol mewn ysgolion	41
Pwy sy’n darparu addysg ariannol mewn lleoliadau addysg?	42
Darpariaeth drwy ymgyrch yn y cyfryngau	46
2. Cynhwysiant ariannol – defnyddio gwasanaethau ariannol.....	49
Y defnydd o gyfrifon banc sylfaenol	50
Swyddfeydd post	52
Undebau Credyd	52
Sefydliadau Cyllid Datblygu Cymunedol	53
Yswiriant Cynnwys Cartref	55
Allgáu ariannol yn sgil diffyg mynediad i’r rhyngrwyd.....	55
3. Stigma.....	57
4. Cynyddu Incwm a Lleihau Dyledion.....	59
Y nifer sy’n manteisio ar fudd-daliadau	60

Lleihau Dyledion	61
Benthyca arian yn anghyfreithlon	62
Tystion	64
Rhestr o'r dystiolaeth ysgrifenedig	66

Rhagair y Cadeirydd

“If you think education is expensive, try ignorance.”¹

Gall ‘problemau ariannol’ gael effaith andwyol ar fywydau pobl. Gall teuluoedd gael eu chwalu gan y pwysau o boeni a oes digon o arian i bara’r mis. Mae’r euogrwydd a’r straen sy’n gysylltiedig ag ymdopi â dyledion yn gallu arwain at iselder, straen a salwch meddwl. Mae busnesau’n dioddef os yw eu gweithwyr cyflogedig yn meddwl mwy am sut y byddant yn bwydo eu plant, nag am sut y gallant lwyddo yn eu swyddi.

Felly, faint o gyfle sydd gan bobl yng Nghymru i ennill sgiliau, gwybodaeth a hyder ariannol, i wneud penderfyniadau gwybodus am sut i reoli eu harian? Yn ystod yr ymchwiliad hwn, clywsom sawl enghraifft gadarnhaol o addysg ariannol yn cael ei darparu mewn ysgolion, mewn gweithleoedd ac yn y gymuned. Ond clywsom hefyd, ledled Cymru gyfan, fod y ddarpariaeth addysg ariannol yn anghyson, ac nad yw nifer o bobl yn manteisio arni oherwydd eu bod yn pryderu y byddant yn cael eu pardduo am gyfaddef y gallent reoli eu harian yn well. Er ein bod yn croesawu’r gwaith sydd eisoes wedi’i wneud ar y mater hollbwysig hwn, rydym hefyd wedi gwneud amrywiaeth o argymhellion ar sail tystiolaeth y credwn a all gynorthwyo Llywodraeth Cymru i fynd i’r afael â’r mater hwn yn well.

Rydym hefyd wedi clywed pryderon y gallai nifer o raglenni cyfredol sy’n darparu addysg ariannol gael eu diddymu neu eu cwtogi, yn sgil y pwysau presennol ar gronfeydd cyhoeddus. Rydym yn annog Llywodraeth Cymru i ddefnyddio ei holl ddylanwad i osgoi toriadau o’r fath, oherwydd credwn fod addysg ariannol yn bwysicach nag erioed yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni: os oes gan unigolion lai o arian yn dod i mewn, mae angen iddynt ei ddefnyddio’n gallach nag erioed.

Yn olaf, ar ran y Pwyllgor, hoffwn ddiolch o galon i’r holl unigolion a sefydliadau hynny sydd wedi rhannu eu profiad a’u cyngor gyda ni, mewn cyfarfodydd pwyllgor ffurfiol, trafodaethau anffurfiol mewn

¹ Mae *The Yale Book of Quotations* yn nodi bod y dyfyniad hwn wedi’i briodoli i Derek Bok, cyfreithiwr ac addysgwr o America, gan Paul Dickson, yn *The Official Rules* (1978), ond ei fod wedi ymddangos yn gynharach, heb ei briodoli i unrhyw unigolyn, yn y *Washington Post*, 6 Hydref, 1975.

amrywiaeth o ymweliadau, ymatebion i'n cais am dystiolaeth neu holiaduron. Hefyd, hoffwn ddiolch i holl aelodau'r Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant am eu hymroddiad i'r ymchwiliad hwn.

Argymhellion y Pwyllgor

Argymhelliad 1. Rydym yn argymell bod Llywodraeth y Cynulliad yn cynnal trafodaethau â Llywodraeth y DU, i bwysleisio, yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni, fod y ddarpariaeth addysg ariannol yn bwysicach nag erioed, ac y dylid defnyddio cyllid fel y gellir cyflwyno gwasanaeth *Monymadeclar* y Corff Addysg Ariannol Defnyddwyr (CFEB) fesul cam. (Tudalen 18)

Argymhelliad 2. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn gwahodd Comisiynydd y Gymraeg (ar ôl i Fesur y Gymraeg sefydlu'r swydd) i ymgysylltu â darparwyr addysg ariannol, i'w hannog i sicrhau y darperir cyngor ar arian yn Gymraeg, yn ogystal ag mewn ieithoedd eraill. (Tudalen 27)

Argymhelliad 3. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ymrwymo'n gyhoeddus y bydd yn ceisio sicrhau bod swyddogaeth strategol Uned Addysg Ariannol Cymru yn cael ei chynnal a'i datblygu i helpu i wella'r ddarpariaeth addysg ariannol mewn ysgolion ac yn y gymuned ehangach. (Tudalen 30)

Argymhelliad 4. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn sefydlu canolfan ganolog o wybodaeth am brosiectau gallu ariannol, a fyddai'n darparu canllawiau ar fonitro a gwerthuso wrth lunio a gweithredu prosiectau a gwasanaethau newydd. Rhagwelwn y byddai hyn hefyd yn cynnwys cyfeiriadur o adnoddau cyfredol sy'n cael eu hystyried yn addas i ysgolion eu defnyddio wrth ddarparu addysg ariannol. Rhagwelwn y byddai hyn yn hwyluso'r broses o rannu arferion da, a byddai hefyd yn galluogi ysgolion i nodi a meithrin cysylltiadau â darpar bartneriaid yn gyflym er mwyn darparu addysg ariannol yn eu hardaloedd lleol. (Tudalen 31)

Argymhelliad 5. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru, drwy fforymau fel y grŵp llywio cynhwysiant ariannol, ac ar y cyd â Llywodraeth y DU, yn annog sefydliadau ariannol i ddarparu cronfeydd i sefydliadau annibynnol fel y gallant gynnal rhaglenni addysg ariannol. (Tudalen 33)

Argymhelliad 6. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ymgysylltu â chyflogwyr y sectorau cyhoeddus a phreifat i'w hannog i

hwyluso cyfranogiad eu gweithwyr cyflogedig mewn seminarau addysg ariannol yn y gweithle, ac wrth dderbyn adnoddau addysg ariannol. (Tudalen 34)

Argymhelliad 7. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ymgysylltu ag awdurdodau lleol ledled Cymru i dynnu sylw at werth trawsbynciol mynd i'r afael â chynhwysiant ariannol ac addysg ariannol fel rhan o'u cyfrifoldebau statudol cyfredol. Rhagwelwn y byddai Llywodraeth Cymru, fel rhan o hyn, yn annog awdurdodau a chymdeithasau tai unigol i nodi unigolion sy'n gweithio ar lefel uwch fel rhai a fyddai'n ysgwyddo'r cyfrifoldeb cyffredinol dros gynhwysiant ariannol a'r gwaith ar addysg ariannol, ar draws yr awdurdod/y gymdeithas. (Tudalen 38)

Argymhelliad 8. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn sicrhau bod y ddarpariaeth addysg ariannol yn elfen orfodol o'r fframwaith ABCh, a'i bod yn adolygu'r pwyslais a roddir ar addysg ariannol yn rheolaidd. (Tudalen 40)

Argymhelliad 9. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn gwahodd Estyn i ystyried a yw safonau'r addysg ariannol a ddarperir mewn ysgolion, gan gynnwys y ddarpariaeth drwy asiantaethau allanol, yn cael eu hyrwyddo a'u monitro'n ddigonol. (Tudalen 46)

Argymhelliad 10. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried cynnal ymgyrch barhaus yn y cyfryngau i gynorthwyo pobl i ddeall manteision cynhwysiant ac addysg ariannol, a sut y gallant ddefnyddio gwasanaethau cymorth ac ariannol (gan gynnwys cyfrifon banc sylfaenol ac yswiriant cynnwys cartref) yn lleol, drwy weithio gyda rhanddeiliaid ar lefelau lleol a chenedlaethol. (Tudalen 47)

Argymhelliad 11. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn parhau i ymgysylltu â banciau'r stryd fawr er mwyn iddynt feithrin agwedd fwy cadarnhaol tuag at agor cyfrifon banc sylfaenol. (Tudalen 51)

Argymhelliad 12. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn parhau i ymgysylltu ag awdurdodau lleol a gwasanaethau cyngor y trydydd sector i sicrhau dull rhagweithiol o alluogi pobl i fanteisio ar fudd-daliadau. Rhagwelwn y byddai hyn yn cynnwys sicrhau bod pobl y gwyddom sydd ag ôl-ddyledion rhent a/neu dreth gyngor yn cael eu cyfeirio at wybodaeth am y budd-daliadau y mae ganddynt hawl i'w cael, ond nad ydynt yn eu hawlio. (Tudalen 61)

Argymhelliad 13. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn parhau i ymgysylltu â rhanddeiliaid a Llywodraeth y DU i godi ymwybyddiaeth o fenthycy arian yn anghyfreithlon ac effaith niweidiol hyn ar deuluoedd a chymunedau. Fel rhan o hyn, rhagwelwn y bydd Llywodraeth Cymru yn parhau i ymgysylltu â phartneriaid i sicrhau bod rôl amhrisiadwy Uned Benthycy Arian Anghyfreithlon Cymru yn parhau ac yn cael ei datblygu. (Tudalen 63)

Cyflwyniad

Beth yw ‘cynhwysiant ariannol’ ac ‘addysg ariannol?’

“Those individuals who are excluded know what it feels like if a bank has no interest whatsoever in serving that decile or quartile of society who really want emergency credit, quite often.”²

- Cartrefi Cymunedol Cymru

1. Yn ystod ein hymchwiliad, clywsom ddiffiniadau amrywiol o’r termau ‘cynhwysiant ariannol’ ac ‘addysg ariannol’. Er enghraifft, dywedodd Shelter Cymru wrthym:

“some people might see financial inclusion as being a matter of how they can get more money, whereas others might see it as being a question of how they manage money when they have it.”³

2. Mae Llywodraeth Cymru wedi diffinio cynhwysiant ariannol fel:

“bod gan bawb fynediad i amrywiaeth briodol o gynhyrchion a gwasanaethau ariannol, sy’n eu galluogi i reoli eu harian yn effeithiol, pa beth bynnag eu hincwm, eu statws cymdeithasol neu eu gallu. Er mwyn gwireddu cynhwysiant ariannol, mae angen cefnogaeth ar bobl i gael o leiaf rai sgiliau ariannol sylfaenol, a dylent wybod ychydig am gynnyrch a’u deall.”⁴

3. At ddibenion yr ymchwiliad hwn, rydym wedi ystyried mai ‘addysg ariannol’ yw’r cyfleoedd sydd gan bobl yng Nghymru i ennill sgiliau, hyder a gwybodaeth ariannol: i wneud penderfyniadau gwybodus am ddefnyddio cynhyrchion a gwasanaethau ariannol, a rheoli eu harian.

Pam oeddem am gynnal ymchwiliad i gynhwysiant ariannol ac addysg ariannol?

4. Wrth reswm, gall medru defnyddio gwasanaethau ariannol a rheoli arian yn effeithiol wneud gwahaniaeth i les materol person, ond mae cryn dystiolaeth hefyd i awgrymu y gall gael effaith gadarnhaol ar les

² Cofnod y Trafodion, Cynulliad Cenedlaethol Cymru, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 10 Mehefin 2010, Paragraff (Para) 12

³ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 70

⁴ ‘Mae Pawb yn Cyfrif: Strategaeth Cynhwysiant Ariannol Cymru’, Llywodraeth Cymru

seicolegol ac emosiynol rhywun. Yn wir, dywedodd yr Awdurdod Gwasanaethau Ariannol (FSA) wrthym:

“Some of the work that we have done on economic wellbeing suggests that, even if you hold income constant, you can nevertheless improve people’s psychological and material wellbeing by improving their financial capability... moving people from low levels of financial capability to average levels of financial capability can reduce anxiety and depression by between 7 per cent and 15 per cent.”⁵

5. Y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant sy’n gyfrifol am archwilio gwariant, gweinyddiaeth a pholisi Llywodraeth Cymru, a chyrrff cyhoeddus cysylltiedig, mewn perthynas â Thai, Diogelwch Cymunedol, Cynhwysiant Cymunedol, yr Iaith Gymraeg, Chwaraeon a Diwylliant. Felly, roeddem yn credu bod ymchwiliad i strategaeth Cynhwysiant Ariannol Llywodraeth Cymru o fewn cylch gwaith ein Pwyllgor trawsbleidiol ac – o ystyried yr hinsawdd economaidd sydd ohoni – yn arbennig o amserol.

Cylch gorchwyl

6. Cytunwyd ar y cylch gorchwyl a ganlyn ar gyfer cynnal ymchwiliad i ‘*Cynhwysiant Ariannol ac effaith Addysg Ariannol*’ ym mis Mawrth 2010:

- Ystyried a yw pobl o bob oedran mewn cymunedau drwy Gymru’n cael y cyfleoedd sydd eu hangen arnynt i ennill a datblygu’r sgiliau, y wybodaeth a’r hyder sy’n ofynnol i wneud penderfyniadau doeth ynghylch cyllidebu, benthyca, yswiriant, cynilo a chynhyrchion ariannol eraill;
- Dynodi unrhyw fylchau yn y ddarpariaeth addysg ariannol a dynodi enghreifftiau o arferion da y byddai modd eu lledaenu drwy Gymru;
- Archwilio rôl y sector statudol, y sector preifat a’r trydydd sector sy’n gweithio’n unigol ac ar y cyd i ddarparu a hyrwyddo addysg ariannol yn ein cymunedau;
- Ymchwilio a yw’r addysg ariannol a gaiff ei darparu yn briodol i anghenion ac amgylchiadau unigolion;

⁵ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Paragraffau 192 a 194.

- Asesu a wneir cysylltiadau effeithiol rhwng darparu addysg ariannol a darparu mynediad at wasanaethau ariannol;
- Archwilio sut y gall addysg ariannol effeithiol gyfrannu at gynyddu incwm a lleihau dyledion;
- Asesu pa mor effeithiol a phriodol yw polisi Llywodraeth Cymru ar allu ariannol a chynyddu incwm fel y nodir yn ei Strategaeth Cynhwysiant Ariannol.

Sut y gwnaethom gynnal yr ymchwiliad?

7. Lanswyd cais am dystiolaeth i'r ymchwiliad hwn ym mis Mawrth 2010. Erbyn diwedd y cyfnod ymgynghori, ar 7 Mai 2010, roedd dros 30 o ymatebion wedi dod i law gan sefydliadau amrywiol o'r sector statudol, y sector preifat a'r trydydd sector a oedd â diddordeb yn y pwnc.

8. Hefyd, cyhoeddwyd holiadur gennym i gasglu tystiolaeth am brofiadau'r cyhoedd o gynhwysiant ariannol ac addysg ariannol, a oedd ar gael ar wefan y Pwyllgor a dosbarthwyd copi caled ohono i'r cyhoedd mewn digwyddiadau yn ystod yr haf. Llenwyd 57 o holiaduron yn ddiennw.

9. Hefyd, cymerwyd tystiolaeth lafar gennym ar gyfer yr ymchwiliad hwn mewn cyfarfodydd pwyllgor ffurfiol rhwng 22 Ebrill a 8 Gorffennaf 2010. Yn ystod y broses hon, cymerwyd tystiolaeth gan amrywiaeth eang o dystion, gan gynnwys:

- y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol;
- Fforymau Gallu Ariannol;
- Hyrwyddwr Cynhwysiant Ariannol Cymru, Adran Gwaith a Phensiynau y DU;
- Yr Awdurdod Gwasanaethau Ariannol a Chorff Addysg Ariannol Defnyddwyr (CFEB);
- Cymdeithas Undebau Credyd Prydain;
- Shelter Cymru;
- Cartrefi Cymunedol Cymru;
- Cyngor ar Bopeth Cymru;

10. Yn olaf, cynhaliwyd cyfres o ymweliadau canfod ffeithiau i amrywiaeth o brosiectau a oedd â'r nod o helpu i ddarparu addysg ariannol, gan gynnwys:

- Seminar yn y gweithle gan Gorff Addysg Ariannol Defnyddwyr (CFEB) y DU ar 'wneud y defnydd gorau o'ch arian' (yn Siop Wybodaeth Garnlydan)
- Ysgol yn cynnig cymwysterau IFS (Ysgol Gyllid y Sefydliad Gwasanaethau Ariannol) (Ysgol y Berwyn)
- Ysgol a oedd wedi dechrau Undeb Credyd ar gyfer rhai a oedd yn cynilo am y tro cyntaf (Ysgol Bryn Gwalia mewn partneriaeth â Chymunedau yn Gyntaf Bryn Gwalia ac Undeb Credyd Sir y Fflint Gyfan)
- Canolfan cyngor ar bopeth gyda phrofiad o ddarparu addysg ariannol mewn ysgolion ac yn y gymuned ehangach (Canolfan Cyngor ar Bopeth Abertawe)

11. Y peth mwyaf trawiadol oedd ei bod yn ymddangos bod yr ymchwiliad yn arbennig o berthnasol i nifer o ymgynghoreion, gan ei fod wedi'i gynnal yn ystod amodau economaidd anodd. Yn benodol, croesawyd yr ymchwiliad gan y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol, a ddywedodd:

“This is an important inquiry; it is important to the committee, but it is also important to the Welsh Assembly Government— financial inclusion is one of our strands, and we believe that it is extremely important.”⁶

⁶ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 8 Gorffennaf 2010, Para 100.

Themâu Allweddol

12. Ar ôl cynnal ein hymchwiliad, gallwn yn awr gyflwyno cyfres o gasgliadau ac argymhellion ar sail tystiolaeth i Lywodraeth Cymru, a phobl eraill berthnasol. Mae crynodeb o'n hargymhellion ar dudalennau 7-9.

13. Roedd ein tystion yn cytuno y gallai camreoli arian, ac allgáu ariannol, gael effaith andwyol ar fywydau pobl. Er enghraifft, dywedodd cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru ei fod yn bersonol wedi gweld yr effaith arswydus y gall camreoli arian ei gael ar bobl. Dywedodd ei fod yn achosi dadleuon ac i deuluoedd chwalu, a bod cyswllt cryf iawn rhwng dyled a salwch meddwl.⁷

14. Yn wir, crynhodd Llais Defnyddwyr Cymru bwysigrwydd rhoi'r sgiliau, y wybodaeth a'r hyder sydd eu hangen ar bobl iddynt fel y gallant reoli eu harian yn dda. Dywedodd:

“Improving financial capability not only gives consumers the confidence to make informed financial decisions, it also helps them to feel better prepared for the financial impact of life-changing or unexpected events (e.g. having children, long-term illness-accidents, retirement, bereavement or job loss), and better equipped to cope with financial difficulties.”⁸

15. Er y cydnabuwyd nad oes gan nifer o bobl yng Nghymru sgiliau rheoli arian allweddol, cydnabuwyd bod nifer o bobl wedi ymaddasu nid yn unig i'w hamgylchiadau eu hunain, ond hefyd i'r rhwystrau a wynebant wrth geisio defnyddio gwasanaethau ariannol prif ffrwd, fel cyfrifon banc, yswiriant neu gredyd. Gwnaed y pwynt hwn gan Undeb Credyd Splotlands a ddywedodd:

“Often, people with poor financial skills and literacy have in fact developed highly sophisticated coping mechanisms which in large part operate outside of mainstream provision.”⁹

16. Wrth ystyried y materion hyn, rydym wedi nodi 4 thema allweddol a gododd yn ystod ein hymchwiliad, ac maent yn cael eu hystyried yn y penodau isod:

⁷ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 22 Ebrill 2010, Para 4

⁸ CC(3) FI 14

⁹ CC(3) FI 17

- Cyfleoedd ar gyfer Addysg Ariannol
- Cynhwysiant Ariannol - defnyddio gwasanaethau ariannol
- Stigma
- Cynyddu Incwm a Lleihau Dyledion

1. Cyfleoedd ar gyfer addysg ariannol

17. Awgrymodd tystiolaeth ein hymchwiliad fod nifer o bobl yn parhau i ddysgu am sgiliau rheoli arian y ffordd galed, drwy wynebu profiad o fynd i orddyled.¹⁰

18. Yn wir, dywedodd nifer o ymatebwyr i'n holiadur eu bod wedi cael eu haddysg ariannol drwy brofiadau bywyd, gan ddysgu'r ffordd galed ar ôl wynebu profiadau poenus.¹¹

19. Fodd bynnag, nododd ein tystion hefyd nifer o gyfleoedd posibl ar gyfer cael addysg ariannol, gan gynnwys:

- Darpariaeth drwy leoliadau cymunedol
- Darpariaeth drwy leoliadau addysgol
- Darpariaeth drwy ymgyrch yn y cyfryngau

Darpariaeth drwy leoliadau cymunedol

Prosiectau cadarnhaol yn y gymuned

20. Darparwyd sawl enghraifft o brosiectau sy'n llwyddo i ddarparu addysg ariannol yn y gymuned yn y dystiolaeth ysgrifenedig a gafodd y Pwyllgor, a oedd yn aml yn cynnwys amrywiaeth o asiantaethau statudol, preifat a gwirfoddol. Cyfeirir at rai o'r prosiectau hyn isod:

Cyngor ar reoli arian

21. Cyfeiriodd nifer o'n hymgyngoreion at waith Canolfannau Cyngor ar Bopeth ledled Cymru ym meysydd addysg ariannol a chyngor ar ddyledion. Bu 20 o ganolfannau'n ymwneud â gwaith ar allu ariannol yn ystod 2009-10, a oedd yn cynnwys sesiynau un-i-un, gwaith grŵp a sesiynau ar gyfer gweithwyr rheng flaen sy'n gweithio gyda grwpiau agored i niwed.

22. Yn ystod ymweliad rapporteur â Chanolfan Cyngor ar Bopeth Abertawe, clywodd Bethan Jenkins AC, un o aelodau'r Pwyllgor, hefyd fod gwasanaethau rheoli arian CFEB wedi'u cyfuno â gwasanaeth cyngor ffôn y Ganolfan Cyngor ar Bopeth, 'Llinell Gyngor Cymru'.

¹⁰ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 22 Ebrill 2010, Para 7

¹¹ Ymatebion i holiadur y Pwyllgor.

Diben hyn oedd rhoi mwy o ddewis i'r cleient o ran cymorth gyda dyledion.¹²

23. Hefyd, darparodd CFEB dystiolaeth sylweddol ar y cyfleoedd sydd ar gael ledled Cymru i bobl wella eu gallu ariannol. Yn benodol, cyfeiriodd at ei wasanaeth *Moneymadeclear* sydd ar gael ar y ffôn, ar-lein ac wyneb-yn-wyneb ym Mlaenau Gwent a Merthyr Tudful.

24. Dywedodd CFEB ei fod yn credu y byddai gwasanaeth wyneb-yn-wyneb ar gael ledled Cymru erbyn Gwanwyn 2011. Cyfeiriodd nifer o ymgynghoreion at *Moneymadeclear*, ac roedd teimlad bod ei elfen wyneb-yn-wyneb yn ddatblygiad pwysig iawn. Dywedodd Llais Defnyddwyr Cymru:

“Face to face services not only help us to build up a degree of trust between the client and advice provider, they also enable the adviser to gain a better understanding of a person’s personal circumstances.”¹³

25. Mynegodd y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol gefnogaeth hefyd i ddarparu cyngor o'r fath, gan ddweud:

“CFEB as an integrated part of the Assembly Government’s proposals regarding a strategy for taking this programme forward together. I have been very impressed by the work that CFEB does. There are many examples of how we work together. We recognise CFEB’s money guidance service. It delivers the programme, and we have used it at our offices in Merthyr Tydfil. This has been a joint operation: we have given our services and the CFEB has given its services. I mentioned earlier how we integrate those services in our most vulnerable communities. We have engaged with our Communities First partnerships in Merthyr Tydfil and Blaenau Gwent as a first example of that process, in our Merthyr Tydfil office; specifically, I am talking about how they can roll out

¹² CC(3) AWE 09 Nodyn ar ymweliad yr Aelodau â Chanolfan Cyngor ar Bopeth Abertawe

¹³ CC(3) FI 14

‘Moneymadeclear’. We are trying to look at this holistically and to share best practices.”¹⁴

26. Fodd bynnag, roedd CFEB hefyd yn cydnabod y gallai’r hinsawdd ariannol sydd ohoni o bosibl oedi’r gwaith o gyflwyno’r gwasanaeth *Moneymadeclear* hwn. Dywedodd:

“with the change in circumstances in Government in the UK, there will be a pause in the process of gaining certainty about whether we will be able to roll out face-to-face provision as quickly as we would have liked. I am still confident that we will be able to do it, but I ought to not mislead the committee into thinking that we will be able to drive ahead at the speed at which we had hoped.”¹⁵

27. Rydym yn pryderu, yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni, gyda phwysau cynyddol ar gronfeydd cyhoeddus, mai’r gwasanaethau nad ydynt wedi’u darparu eto fydd y rhai cyntaf i gael eu diddymu. Fodd bynnag, credwn fod y ddarpariaeth addysg ariannol yn bwysicach nag erioed yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni, o ystyried na fydd nifer o bobl yn cael unrhyw gynnydd yn eu hincwm yn y blynyddoedd nesaf. Credwn felly ei bod yn hollbwysig bod y gwasanaeth *Moneymadeclear* yn cael ei roi ar waith fesul cam ym mhob cwr o Gymru, heb oedi na thoriadau.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth y Cynulliad yn cynnal trafodaethau â Llywodraeth y DU, i bwysleisio, yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni, fod y ddarpariaeth addysg ariannol yn bwysicach nag erioed, ac y dylid defnyddio cyllid fel y gellir cyflwyno gwasanaeth *Moneymadeclear* CFEB fesul cam.

28. Er nad yw’n darparu addysg ariannol yn uniongyrchol, gwasanaeth wyneb-yn-wyneb arall y cyfeiriodd nifer o dystion ato oedd Cronfa Cynhwysiant Ariannol yr Adran Busnes, Arloesedd a Sgiliau, sy’n darparu cyngor wyneb-yn-wyneb ar ddyledion drwy nifer o Ganolfannau Cyngor ar Bopeth yng Nghymru. Yn y flwyddyn ariannol ddiwethaf, gwelodd y Canolfannau Cyngor ar Bopeth 7,155 o gleientiaid drwy’r Gronfa Cynhwysiant Ariannol.

¹⁴ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 8 Gorffennaf 2010, Para 113

¹⁵ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 178

Dysgu yn y gweithle

29. Ym Mlaenau Gwent a Merthyr Tudful, roedd gwasanaeth *Moneymadeclar* CFEB yn gysylltiedig â'i waith cyfredol drwy'r DU yn darparu seminarau yn y gweithle ar 'Wneud y Defnydd Gorau o'ch Arian'. Mae'r seminarau hyn wedi'u teilwra'n unigol ar gyfer anghenion pob grŵp o weithwyr cyflogedig.

30. Mae'r rhaglen yn cynnwys seminarau awr o hyd, a ddarperir gan gyflwynwyr sydd wedi'u hyfforddi'n arbennig ac sy'n rhoi sylw i gynllunio ariannol a chyllidebu, benthyca (hirdymor a thymor byr), yswiriant, cynilo a buddsoddi a chynllunio ar gyfer ymddeoliad.¹⁶ Mae Llywodraeth Cymru a Chynulliad Cenedlaethol Cymru ymysg y gweithleoedd niferus sydd wedi elwa ar y sesiynau hyn.

31. Cyfeiriodd Cymdeithas Undebau Credyd Prydain at seminarau o'r fath hefyd, gan ddisgrifio sut y cyfrannodd rhai o'i hundebau llafur, a oedd wedi'u sefydlu o fewn y gweithleoedd hynny, yn helaeth at y rhaglen honno o ran cynnal sesiynau amser cinio am tua hanner awr i awr.¹⁷

32. Arsylwodd dau Aelod o'r Pwyllgor, Alun Davies AC a Mohammed Asghar AC, ar un seminar o'r fath yn cael ei darparu, yn Siop Wybodaeth Garnlydan. Dywedodd un cyfranogwr ar ôl y seminar:

"I thought it was very good... interactive and personal. We get literature through sometimes, but you know how it is... you don't make that connection with yourself, and you sometimes just put it to one side, as you don't necessarily have the time to read it. I've signed up for me and my wife to meet with the money-guide as there are a few things we can probably improve on, and hopefully save some money."¹⁸

33. Hefyd, disgrifiodd CFEB sut y mae'n ceisio targedu ei wasanaethau cyngor at gyfnodau tyngedfennol penodol ym mywydau pobl, gan ddweud:

"we have programmes in colleges and universities for those young people not in education, employment or training, and

¹⁶ CC(3) FI 22

¹⁷ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 24 Mehefin 2010, Para 41

¹⁸ CC(3) AWE 03, Nodyn ar ymweliad rapporteur Aelodau â Siop Wybodaeth Garnlydan.

for young parents. Virtually every new parent in the UK—1.3 million of them—now receives the parent’s guide to money. When people are facing redundancy or are about to retire, those are key stages in people’s lives.”¹⁹

34. Credwn fod seminarau o’r fath yn ddull gwerthfawr iawn o ddarparu addysg ariannol, er ein bod yn pryderu bod yn rhaid i gyflogwyr hwyluso a chroesawu trafodaethau o’r fath er mwyn iddynt fod yn effeithiol. Rydym wedi ystyried y mater hwn ymhellach yn yr is-bennod ganlynol: bylchau mewn darpariaeth.

Cyfranogiad y sector preifat

35. Cafwyd tystiolaeth ysgrifenedig gan Barclays, a chyfeiriodd sawl tyst at ei raglen Money Skills yn benodol fel enghraifft gadarnhaol o gyfranogiad y sector preifat. Dywedodd Barclays fod Money Skills yn rhaglen sy’n helpu pobl ddifreintiedig sy’n anodd eu cyrraedd i wneud penderfyniadau ariannol annibynnol a doeth ynghylch cyllidebu, gwario, cynilo, buddsoddi a defnyddio arian credyd mewn ffordd gyfrifol. Dywedodd hefyd:

“This will help them to improve their understanding of the implications of choices they make, become confident and knowledgeable consumers and aware of their responsibilities and rights.”²⁰

36. Yn ei dystiolaeth, dywedodd Rathbone Cymru hefyd ei fod yn darparu cyrsiau Money Skills Barclays a ddylai fod o fudd i tua 3,000 o bobl ifanc yng Nghymru.²¹

37. Yn yr un modd, soniodd Gyrfa Cymru y Gogledd Ddwyrain am y gwaith y mae’n ei wneud gyda gwirfoddolwyr Debtcred,²² staff Marks and Spencer Money, a’r Bank of America i ddarparu gwersi llythrennedd ariannol mewn ysgolion. Nodwyd bod hon yn enghraifft gadarnhaol o’r sectorau cyhoeddus, preifat a gwirfoddol yn gweithio gyda’i gilydd i ddarparu addysg ariannol.

38. Rydym yn croesawu cyfranogiad y sector preifat (a sectorau eraill) at y gwaith o ddarparu addysg ariannol. Fodd bynnag, credwn hefyd ei

¹⁹ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 155

²⁰ CC(3) FI 11

²¹ CC(3) FI 01

²² Elusen genedlaethol yw Debtcred a gyllidir gan Swyddfa’r Uchel-Siryf.

bod yn bwysig sicrhau bod effaith ymgysylltu o'r fath yn cael y dylanwad mwyaf posibl drwy gynllunio a chydlynu strategol, mater a ystyrir yn fanylach yn yr is-bennod ganlynol.

Cyfranogiad cymdeithasau tai

39. Roedd nifer o bobl o fewn y sector tai a'r tu allan iddo yn cydnabod rôl cymdeithasau tai wrth hwyluso addysg ariannol a mynd i'r afael ag allgáu ariannol. Nodwyd fod gan 16 o gymdeithasau eu strategaethau cynhwysiant ariannol eu hunain²³ a bod nifer ohonynt yn cyfrannu at rwydweithiau ehangach o randdeiliaid a oedd â diddordeb cyffredin mewn hyrwyddo cynhwysiant ariannol, fel y ddau Fforwm Gallu Ariannol.

40. Nododd tystiolaeth ysgrifenedig Cymdeithas Tai Clwyd Alun ei bod wedi cyfrannu at Bartneriaeth Cynhwysiant Ariannol Gogledd Cymru ac wedi darparu hyfforddiant i staff mewn swyddi a oedd yn dod i gyswllt â chwsmeriaid.²⁴ Mae hyfforddiant tebyg i staff wedi'i ddarparu ar draws y sector.

41. Cartrefi Cymunedol Cymru (CCC) yw'r corff sy'n cynrychioli cymdeithasau tai yng Nghymru. Ar hyn o bryd, mae'n cyflogi Swyddog Cynhwysiant Ariannol gyda chymorth cyllid gan Lywodraeth Cymru. Nododd CCC yn ei thystiolaeth ysgrifenedig mai un o ddyletswyddau'r swyddog hwn yw cynyddu llythrennedd ariannol ymysg tenantiaid.

42. Un o'r datblygiadau pwysicaf yn y sector tai oedd sefydlu Moneyline Cymru, Sefydliad Cyllid Datblygu Cymunedol (SCDC), gan gymdeithasau tai yng Nghymru. Datblygwyd hwn yn arbennig er mwyn darparu benthyciadau fforddiadwy ac ymateb i'r ffaith bod tenantiaid cymdeithasau tai yn defnyddio benthycwyr carreg drws.

²³ CC(3) FI 30

²⁴ CC(3) FI 25

Bylchau mewn darpariaeth

43. Fel y nodwyd yn yr is-bennod flaenorol, rhoddodd ein tystion nifer o enghreifftiau cadarnhaol i ni o addysg ariannol yn cael ei darparu mewn lleoliadau cymunedol.

44. Fodd bynnag, awgrymodd y dystiolaeth a gafwyd yn yr ymchwiliad hwn fod amrywiaeth mawr yn y ddarpariaeth addysg ariannol sydd ar gael ledled Cymru. Yn wir, disgrifiodd tystion ac ymgynghorwyr amrywiol y ddarpariaeth fel un dameidiog,²⁵ cyfyngedig,²⁶ a gwasgarog, ysbeidiol ac anghyson.²⁷

45. Dywedwyd bod y ddarpariaeth yn dameidiog o ran cwmpas daearyddol Cymru, mewn perthynas â grwpiau cymdeithasol penodol (fel pobl anabl, a'r rhai nad ydynt yn siarad Saesneg) ac mewn perthynas â'r bobl hynny nad ydynt yn cael eu 'targedu' oherwydd nad ydynt yn cael eu hystyried yn rhan o grŵp cymdeithasol agored i niwed amlwg. Mynegwyd pryderon hefyd fod y ddarpariaeth yn dameidiog oherwydd bod diffyg cydgysylltu addysg ariannol yn strategol.

Bylchau mewn darpariaeth ddaearyddol

46. Thema gyson drwy'r dystiolaeth oedd bod yr addysg ariannol sydd ar gael a'r cyfleoedd ar gyfer cael addysg ariannol o'r fath yn amrywio o un ardal ddaearyddol i'r llall. Mynegwyd y farn hon gan Katija Dew, o Dîm Hyrwyddwyr Cynhwysiant Ariannol yr Adran Gwaith a Phensiynau, a ddywedodd fod cyfleoedd lleol yn dibynnu i raddau helaeth ar yr asiantaethau ar lawr gwlad, eu hymroddiad, eu cyrhaeddiad a'u gallu.²⁸ Eglurodd, mewn tystiolaeth lafar:

“you have to rely on having what I call, ‘certain ingredients’ in that locality to work with. For example, you need an advice agency that is very keen to work on this agenda and that has the capability and resource to do so. You also need a credit union to work around the table and to be a part of that. There are also Communities First interventions to consider and so on.

²⁵ CC(3) FI 05

²⁶ CC(3) FI 06

²⁷ CC(3) FI 12

²⁸ CC(3) FI 08

So, local intervention is patchy, and that is down to resources, volition and understanding and so on.”²⁹

47. Hefyd, dywedodd Cyngor Ar Bopeth Cymru:

“of our 31 member bureaux, 19 have been involved in financial capability work. I must say that the others are not involved not because they do not want to be, but because they do not have the funding to do it. For example, we are engaged with Barclays Bank plc, which funds the Horizons project, which provides financial education specifically to lone parents. That is one of the projects happening in Cardiff. That sounds wonderful, but it is happening in only two places in Wales. So, you have to remember that, although all of these things are happening, they are happening in restricted areas... there is work being done in Cardiff and other places around lone parents, funded by Barclays, but there are other parts of Wales where we are not able to deliver to lone parents because we do not have the capacity. So, although some of them are getting assistance, which is proving to be incredibly valuable for them, in other places that is not the case.”³⁰

48. Yn yr un modd, amlygodd tystiolaeth yr ymchwiliad hwn fod gwaith pwysig yn cael ei wneud ym maes addysg ariannol drwy ardaloedd Cymunedau yn Gyntaf, gyda Rhwydwaith Dileu Tlodi Plant Cymru yn nodi bod nifer o bartneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn cynnig gwasanaeth cyfeirio at wasanaethau gallu ariannol. Fodd bynnag, roedd Rhwydwaith Dileu Tlodi Plant Cymru yn pryderu nad yw'r rheini sy'n byw y tu allan i'r ardaloedd hyn, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig, yn gallu manteisio ar gymorth o'r fath.

Bylchau mewn darpariaeth - unigolion nad ydynt wedi'u targedu

49. Awgrymodd tystiolaeth yr ymchwiliad hwn hefyd y byddai'r addysg ariannol sydd ar gael, i ryw raddau, yn dibynnu hefyd ar a yw unigolyn yn cydweddu â grŵp cymdeithasol neu ddemograffig sydd wedi'i nodi fel un y mae angen addysg ariannol wedi'i thargedu arno.

50. Rhoddwyd sawl enghraifft o grwpiau a oedd wedi'u targedu drwy'r dystiolaeth ysgrifenedig, gan gynnwys rhieni sengl, pobl hŷn,

²⁹ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 31.

³⁰ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 24 Mehefin 2010, Paragraffau 96 a 100

pobl nad ydynt mewn cyflogaeth a phobl ifanc nad ydynt mewn addysg, cyflogaeth na hyfforddiant. Fodd bynnag, mynegodd amrywiaeth eang o dystion bryderon fod hyn yn golygu y gallai unigolion **nad** ydynt mewn grwpiau cymdeithasol neu ddemograffig sy'n cael eu targedu ar gyfer addysg ariannol golli'r cyfle i gael cymorth o'r fath. Dywedodd Shelter Cymru:

“Community voluntary organisations are running some of the financial education projects. These are only likely to be accessed by those already receiving a service from these organisations, so the opportunity is not really there for the general public.”³¹

51. Mewn tystiolaeth ysgrifenedig bellach i'r Pwyllgor i ategu'r honiad hwn, nododd Shelter Cymru rai enghreifftiau o waith sydd ar y gweill ganddo ledled Cymru sy'n awgrymu nad oes gan nifer o bobl y sgiliau na'r ymwybyddiaeth ariannol a fyddai'n helpu i atal sefyllfaoedd ariannol anodd rhag datblygu'n argyfwng. Dywedodd Shelter Cymru fod hon yn broblem benodol yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni, oherwydd ei fod yn gweld newid ym mhroffil y cleient, yn sgil y problemau ariannol presennol. Dywedodd hefyd:

“People who have been employed for 30 years who have never had a problem or an issue are now coming to us. They might not, perhaps, be aware of where to seek help, nor are they in groups that are targeted for support or campaigns, so they may not seek assistance until they get to the court stage or they get to some crisis, because they are living in their homes and are not classed as a vulnerable group. However, when you are hit by a crisis like this, you become vulnerable. You might not have been vulnerable before, but you are seen as being so now.”³²

52. Yn yr un modd, dywedodd Cyngor ar Bopeth Cymru:

“some people do not fit into any particular group that has been chosen and therefore do not get their financial education. Work is being done at the moment, as part of our financial inclusion fund face-to-face debt advice, around ensuring that, when people come to us for debt advice, part of what you give them as an individual is also some financial education. Some of the

³¹ CC(3) FI12

³² Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 131

work that we do, which relates to financial capability but is not group work, potentially gives you a chance to pick up those people who do not fit into anyone else's group or the groups that we are already delivering to, if we could only get funding to do it."³³

53. Yn wir, awgrymodd ymatebwyr i'n holiadur fod y mwyafrif yn hytrach na'r lleiafrif o bobl yn dioddef problemau rheoli ariannol. Mynegodd sawl un o'r ymatebwyr bryderon ei bod yn haws mewn gwirionedd i bobl nad ydynt yn dlawd wastraffu arian.³⁴

54. Fodd bynnag, tra bod Katija Dew yn cydnabod y gallai darparu addysg ariannol ar gyfer rhai grwpiau penodol olygu bod rhai yn cael eu colli rhwng y bylchau, dadleuodd fod targedu'n gallu bod yn effeithiol iawn ar gyfer y rheini sy'n cael eu cynorthwyo gan eu bod yn ymgysylltu mewn ffordd sy'n briodol i'w hanghenion a'u cymhellion.³⁵

55. Yn wir, roedd nifer o dystion yn croesawu dull CFEB o dargeddu addysg ariannol ar adegau allweddol mewn bywyd. Mae CFEB yn credu bod hyn yn ei alluogi i ymyrryd ar adegau allweddol mewn bywyd pan fo gwybodaeth ac addysg ariannol yn fwyaf gwerthfawr, gyda gwybodaeth sydd wedi'i theilwra ar gyfer sefyllfa'r unigolyn.³⁶

56. Defnyddiodd Cyngor Sir Ddinbych ddull tebyg, a nododd fod pob un o'i asesiadau Hawliau Lles a chyngor ar ddyledion wedi'u teilwra ar gyfer anghenion unigol yr unigolyn.³⁷

57. Gan gydnabod bod dull sydd wedi'i dargedu'n gyfan gwbl yn golygu bod perygl y bydd pobl yn cael eu colli drwy'r bylchau, dywedodd CFEB wrth y Pwyllgor fod ei ymdrechion sydd wedi'u targedu yn cael eu hategu gyda mwy o waith prif ffrwd. Nododd y gall sefydliadau lleol sy'n ymgysylltu â'i waith sicrhau mynediad ehangach i'w adnoddau. Dywedodd:

“Those organisations that are known and trusted in their communities then sign-post people into our resources or

³³ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 24 Mehefin 2010, Para 103

³⁴ Ymateb i holiadur y Pwyllgor. Nododd 57.1% o'r ymatebwyr eu bod wedi profi problemau ariannol.

³⁵ CC(3) FI 08

³⁶ CC(3) FI 22

³⁷ CC(3) FI 24

indeed provide them directly, such as midwives providing the Parent's Guide to Money."³⁸

58. Yn wir, awgrymodd y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol bod angen sicrhau cydbwysedd rhwng mynediad i bawb a thargedu rhai o'r grwpiau agored i newid hynny gyda'r nifer gyfyngedig o adnoddau sydd ganddynt. Dywedodd hefyd:

"We also link in with the times of life when financial circumstances change, such as retirement or redundancy, and so on. We can, therefore, pinpoint people who are affected by different financial challenges... we try to strike a balance between what information is given to people and to whom it is given, and how effective that process is... there are markers in life that change financial needs. Having a baby, leaving education, experiencing divorce, and facing retirement are all points in someone's life where their financial challenges change. The work of CAB, CFEB and other organisations gives an opportunity to support people who need that support, but we also need to broaden our horizons with regard to general financial literacy in schools, education for people with learning difficulties and so on. That is the fine balance in which we find ourselves."³⁹

Bylchau mewn darpariaeth - grwpiau cymdeithasol penodol

59. Awgrymodd tystion hefyd fod nifer o grwpiau cymdeithasol penodol a allai elwa ar addysg ariannol sy'n cael ei dargedu'n well. Yn wir, cyfeiriodd y Gymdeithas Gristnogol Menywod Ifanc (YWCA) at y cam gweithredu yng Nghynllun Cydraddoldeb Sengl Llywodraeth Cymru, Cynllun Gweithredu'r Adran Cyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol, i gynnal arolwg o'r anghenion cynhwysiant ariannol penodol sydd gan grwpiau penodol.⁴⁰

60. Mynegodd amrywiaeth o dystion, gan gynnwys Rhwydwaith Dileu Tlodi Plant Cymru (ECPNC), bryder am ddiffyg darpariaeth cyngor ar arian yn y Gymraeg neu, yn wir, mewn ieithoedd eraill.⁴¹ Yn benodol,

³⁸ CC(3) AWE 07 CFEB yn dilyn sesiwn dystiolaeth ar 20 Mai

³⁹ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 8 Gorffennaf 2010, Paragraffau 117-123

⁴⁰ CC(3) FI 21

⁴¹ CC(3) FI 09

roedd CFEB yn cydnabod diffygion yn ei wasanaethau ei hun ar gyfer **siaradwyr Cymraeg**. Dywedodd:

“We recognise that one of the gaps in the CFEB delivery of financial capability is that not all of our resources are currently available in Welsh. CFEB is currently working on ensuring our resources are available in Welsh and we will work closely with the Welsh Language Board to ensure this is done as appropriately and as quickly as possible over the next year, including developing a Welsh Language Scheme for CFEB.”

61. Yn ei thystiolaeth lafar, dywedodd Llywodraeth Cymru bod Uned Addysg Ariannol Cymru (WFEU) eisoes wedi bod yn gweithio gyda'r sector gwasanaethau ariannol i sicrhau bod mwy o'i ddeunydd ar gael yn Gymraeg a Saesneg. Rydym yn croesawu'r gwaith hwn, ac yn ymwybodol y gall Mesur Arfaethedig y Gymraeg⁴² hefyd roi llais cryf ac annibynnol i'r iaith Gymraeg drwy sefydlu Comisiynydd y Gymraeg fel hyrwyddwr ac eiriolwr amlwg ar gyfer yr iaith. Credwn y gall Comisiynydd y Gymraeg – ar ôl i'r swydd gael ei sefydlu – fod yn ddefnyddiol i gynorthwyo WFEU i weithio gyda'r sector gwasanaethau ariannol i sicrhau bod mwy o'i ddeunydd ar gael yn Gymraeg a Saesneg.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn gwahodd Comisiynydd y Gymraeg (ar ôl i Fesur y Gymraeg sefydlu'r swydd) i ymgysylltu â darparwyr addysg ariannol, i'w hannog i sicrhau y darperir cyngor ar arian yn Gymraeg, yn ogystal ag mewn ieithoedd eraill.

62. Amlygodd Age Cymru (Help the Aged ac Age Concern gynt) y problemau penodol a oedd yn wynebu **pobl hŷn**, gan gynnwys rhwystrau oedran amlwg i gynnyrch ariannol penodol, fel yswiriant teithio a modur.

63. Amlygodd Scope yr anawsterau y gall **pobl anabl** eu hwynebu, yn enwedig mewn perthynas â'r system fudd-daliadau. Nododd fod prosiect penodol wedi'i sefydlu yn Nhor-faen sy'n darparu addysg ariannol i bobl o bob oedran.⁴³ Croesawodd Scope y ffaith bod

⁴² Cyflwynwyd Mesur Arfaethedig y Gymraeg gan y Gweinidog dros Dreftadaeth ar 4 Mawrth 2010. Pan gyhoeddwyd yr adroddiad hwn, roedd y Mesur yn cael ei ystyried gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru.

⁴³ CC(3) FI 27

anabledd yn cael ei gydnabod fel ffactor perthnasol i gynhwysiant ariannol o fewn y Strategaeth Cynhwysiant Ariannol, ond awgrymodd fod nifer y bobl anabl sy'n cael addysg ariannol yn isel.⁴⁴

64. Cyfeiriodd Les Cooper, cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru, yn ogystal â Llais Defnyddwyr Cymru, at y mater o sicrhau bod y rheini **nad oes ganddynt sgiliau sylfaenol** hefyd yn gallu cael addysg ariannol. Ym marn Les Cooper, nid yw'r adnoddau a'r dulliau a ddefnyddir ar hyn o bryd i gynyddu gallu ariannol yn mynd i'r afael â'r heriau sgiliau sylfaenol sydd gennym yng Nghymru.⁴⁵ Fodd bynnag, mewn ymateb i'w bryder, dywedodd y Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes:

“Drwy waith dan arweiniad Uned Sgiliau Sylfaenol Llywodraeth Cynulliad Cymru, mae darparwyr dysgu wedi cael mynediad i adnoddau addysgu i wella gallu ariannol dysgwyr â sgiliau sylfaenol gwael.”⁴⁶

65. Awgrymodd Llais Defnyddwyr Cymru y dylid targedu elfen wyneb-yn-wyneb y gwasanaeth *Moneymadeclear*, i gychwyn o leiaf, at deuluoedd incwm isel, **pobl ifanc** a grwpiau agored i niwed eraill wrth iddo gael ei ehangu i bob cwr o Gymru.

66. Amlygodd Llais Defnyddwyr Cymru anawsterau penodol a allai wynebu'r **rheini yn y system ofal**. Dywedodd:

“children and young people’s experiences of money matters at home and school will vary considerably. Children within the care system are likely to be particularly disadvantaged in this area. The instability caused by moving in and out of care placements, often leading to them changing schools on a regular basis, can mean they often miss out on the opportunities other children have to learn about money matters.”⁴⁷

67. Aeth Llais Defnyddwyr Cymru ymlaen i ddweud ei fod yn cynnal ymchwil benodol i allgáu ariannol ymysg **pobl ifanc sy'n gadael gofal**, y mae disgwyl iddi gael ei chwblhau yn gynnar yn 2011.

⁴⁴ CC(3) FI 27

⁴⁵ CC(3) FI 03

⁴⁶ CC(3) AWE 08 Y Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes, yn dilyn ymlaen o faterion a godwyd mewn sesiwn dystiolaeth ar 8 Gorffennaf

⁴⁷ CC(3) FI 14

68. Pwysleisiodd YWCA bwysigrwydd gwasanaethau i helpu menywod gan ei bod yn teimlo y byddai'r sefyllfa economaidd yn effeithio'n anghymesur ar **fenywod**. Dywedodd:

“women are more likely to be poor, earn less, work in low paid employment and have the highest risk of financial problems... We think that current financial education provision does not always take into account the specific financial inclusion barriers faced by girls and women.”⁴⁸

69. Yn wir, mynegodd Bethan Jenkins AC bryderon am y ddarpariaeth addysg ariannol i **fenywod sy'n gweithio ar y stryd**, gan ddweud bod ymchwil a gynhaliwyd gan Brifysgol Abertawe yn dangos nad yw menywod sy'n gweithio ar strydoedd Cymru yn cael y cymorth hwnnw.⁴⁹

Bylchau mewn darpariaeth oherwydd diffyg cydgysylltu strategol

70. Awgrymodd nifer o dystion fod bylchau yn y ddarpariaeth addysg ariannol yn y gymuned oherwydd diffyg cydgysylltu strategol. Er enghraifft, awgrymodd Sefydliad Cyfrifwyr Siartredig Cymru a Lloegr nad oedd gwasanaethau cyfredol wedi'u cydgysylltu'n ddigonol.⁵⁰ Roedd Scope yn rhannu'r pryderon hyn a nododd fod angen cydgysylltu â'r sectorau amrywiol sy'n darparu addysg ariannol mewn modd strategol.⁵¹

71. Awgrymodd tystion fod gan CFEB a Llywodraeth Cymru swyddogaeth glir ar **lefel genedlaethol** wrth gydgyssylltu'r ddarpariaeth addysg ariannol yng Nghymru. Er enghraifft, dywedodd Llais Defnyddwyr Cymru:

“there is a role for the Welsh Assembly Government to co-ordinate the financial capability work being delivered at the local level to ensure appropriate links are made between local and national programmes.”⁵²

72. Roedd nifer o dystion o'r farn bod sefydlu WFEU yn gam gwerthfawr ar y llwybr i alluogi Llywodraeth Cymru i gyflawni'r

⁴⁸ CC(3) FI 21

⁴⁹ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 8 Gorffennaf 2010, Para 124

⁵⁰ CC(3) FI 05

⁵¹ CC(3) FI 27

⁵² CC(3) FI 14

swyddogaeth hon, er i Lais Defnyddwyr Cymru fynegi pryderon.
Dywedodd:

“the future role and funding of the Unit is uncertain after April 2011. We would urge that the Committee recommend that the strategic role of this Unit is sustained and built on over the coming years to help improve the delivery of financial education both in schools and within the wider community.”⁵³

73. Rydym yn croesawu gwaith gwerthfawr WFEU, a gafodd ganmoliaeth gan nifer o'n tystion. Yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni, credwn ei bod yn hollbwysig bod gwaith yr uned yn cael ei gynnal a'i ddatblygu i gynnwys gwella'r ddarpariaeth addysg ariannol mewn ysgolion ac yn ehangach yn y gymuned.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn ymrwymo'n gyhoeddus y bydd yn ceisio sicrhau bod swyddogaeth strategol Uned Addysg Ariannol Cymru yn cael ei chynnal a'i datblygu i helpu i wella'r ddarpariaeth addysg ariannol mewn ysgolion ac yn y gymuned ehangach.

74. Awgrymodd Katija Dew hefyd y gallai Llywodraeth Cymru ategu gwaith WFEU drwy ddarparu canolfan ganolog o wybodaeth am brosiectau gallu ariannol, i gyd-fynd â gwaith y fforymau gallu ariannol o rannu arferion da. Dywedodd nad oes system ganolog ar gyfer rhannu arferion da ar hyn o bryd. Dywedodd hefyd:

“The financial inclusion champions team that I described is a small team, and we share good practice between ourselves. We seek to replicate good practice that we see in the south up in the north, and vice versa. However, there is no official system.”⁵⁴

75. Yn wir, dywedodd fod diffyg systemau ar gyfer monitro'r ddarpariaeth addysg ariannol yn golygu ei bod yn anodd gwerthuso pa ddulliau sy'n effeithiol. Dywedodd hefyd:

⁵³ CC(3) FI 14

⁵⁴ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 17

“By definition monitoring and evaluation of this kind of activity is very difficult and needs to be undertaken on a longitudinal basis to be most effective.”⁵⁵

76. Rydym yn cytuno y byddai sefydlu pwynt gwybodaeth canolog ar y prosiectau addysg a gallu ariannol sydd eisoes ar waith yng Nghymru yn ffordd ddefnyddiol o hwyluso'r broses o rannu arferion da. Fel y nodwyd yn yr is-bennod ganlynol (darpariaeth drwy leoliadau addysg), credwn hefyd y gallai adnodd o'r fath fod yn ddefnyddiol i helpu ysgolion i nodi darpar bartneriaid i'w cynorthwyo i ddarparu addysg ariannol, a gallai helpu ysgolion i bennu adnoddau cyfredol priodol ar gyfer darparu addysg ariannol.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn sefydlu canolfan ganolog o wybodaeth am brosiectau gallu ariannol, a fyddai'n darparu canllawiau ar fonitro a gwerthuso wrth lunio a gweithredu prosiectau a gwasanaethau newydd. Rhagwelwn y byddai hyn hefyd yn cynnwys cyfeiriadur o adnoddau cyfredol sy'n cael eu hystyried yn addas i ysgolion eu defnyddio wrth ddarparu addysg ariannol. Rhagwelwn y byddai hyn yn hwyluso'r broses o rannu arferion da, a byddai hefyd yn galluogi ysgolion i nodi a meithrin cysylltiadau â darpar bartneriaid yn gyflym er mwyn darparu addysg ariannol yn eu hardaloedd lleol.

77. Cyhoeddwyd Strategaeth Cynhwysiant Ariannol Llywodraeth Cymru ym mis Gorffennaf 2009, a chafodd groeso ar y cyfan gan dystion yn eu tystiolaeth, ond roeddent, serch hynny, yn credu ei bod yn dal yn rhy gynnar i werthuso ei heffeithlonrwydd. Fodd bynnag, y farn oedd bod Llywodraeth Cymru yn cymryd camau i gydgyssylltu ei pholisïau ei hun er mwyn sicrhau bod addysg ariannol yn cael ei darparu a bod cynhwysiant ariannol yn cael ei hyrwyddo. Dywedodd y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol fod Llywodraeth Cymru wedi:

“gweithio gyda CFEB ar ddatblygu ein Strategaeth ar Gam-drin Domestig ‘Yr Hawl i fod yn Ddiogel’ sy'n amlygu pwysigrwydd gwella gallu ariannol pobl sy'n dioddef cam-drin domestig. O ganlyniad i hyn, mae Cyfarwyddyd Ariannol eisoes yn cael ei

⁵⁵ CC(3) FI 08

gynnig i siopau un stop Cam-drin Domestig Merthyr Tudful a Blaenau Gwent.”⁵⁶

78. Roedd ymchwilyr o Brifysgol Abertawe yn canmol y strategaeth hefyd am ganolbwyntio ar fynd i'r afael ag anghydraddoldeb. Dywedasant:

“The policy is clearly correct to focus on locally shaped initiatives drawing on the communally sensitive, context rich experiences and expertise of those involved in, for example, Credit Unions.”⁵⁷

79. Ar nodyn mwy beirniadol, teimlai YWCA y dylai'r strategaeth fod wedi canolbwyntio mwy ar fenywod a merched, gan ddweud yr hoffai fod wedi gweld mwy o bwyslais ar ferched a menywod yn y Strategaeth Cynhwysiant Ariannol ac mewn gweithgareddau addysg ariannol.⁵⁸ Mynegwyd pryderon hefyd ynglŷn â sut y byddai'r broses o gyflenwi'r strategaeth yn cael ei monitro, gyda Sefydliad Cyfrifwyr Siartredig Cymru a Lloegr yn dweud bod y rhan hon o'r strategaeth ychydig yn wan gyda llinellau sylfaen yn cael eu trafod ond nid yn cael eu sefydlu.⁵⁹

80. Awgrymodd tystion hefyd y gallai Llywodraeth Cymru ymgymryd yn fwyfwy â'r gwaith o gydgyssylltu ymgysylltiad y sector preifat ag addysg ariannol, o gofio mai cynyddu y byddai'r pwysau ar gronfeydd cyhoeddus yn y dyfodol. Argymhellodd Katija Dew, er enghraifft, y dylai Llywodraeth Cymru ymgysylltu'n fwy â'r ddarpariaeth sy'n cael ei chyflenwi eisoes gan y sector preifat. Dywedodd hefyd:

“For example, some banks/building societies provide resources to support this agenda e.g. Nationwide's 'Education Resource' and Barclays' 'MoneySkills. In tandem, pull together publicly funded initiatives such as those on digital inclusion, one-stop-shops, domestic violence, Communities First, housing, spatial plans with financial inclusion to provide substantial synergies.”⁶⁰

⁵⁶ CC(3) FI 30

⁵⁷ CC(3) FI 07

⁵⁸ CC(3) FI 21

⁵⁹ CC(3) FI 05

⁶⁰ CC(3) FI 08

81. Nododd Cyngor ar Bopeth Cymru hefyd swyddogaeth bwysig y sector preifat a rhanddeiliaid eraill wrth gyllido a hwyluso ei waith gallu ariannol, gan ddweud:

“The financial sector is a major supporter of our financial capability work... a Range of national and local public sector agencies, charitable trusts and housing associations also provide important support.”⁶¹

82. Fodd bynnag, aeth CAB Cymru ymlaen i fynegi rhai pryderon am sefydliadau fel undebau credyd a Sefydliadau Cyllid Datblygu Cymunedol fel Moneyline Cymru sy’n darparu cyngor ar ddyledion i gwsmeriaid sydd hefyd yn benthyca arian ganddynt. Mynegwyd pryder ganddynt am y ‘swyddogaeth ddeuol’ hon a nododd ei bod yn achos posibl o wrthdaro buddiannau.

83. Awgrymodd grŵp llywio Cynhwysiant Ariannol Abertawe y dylai cyfranogiad banciau fod yn orfodol, gyda gofyniad statudol i gyllido rhaglenni cyngor ariannol, a fyddai’n cael eu cydgysylltu’n ganolog gan Llywodraeth Cymru.⁶²

84. Yn ei thystiolaeth ysgrifenedig, nododd Llywodraeth Cymru fod Cymdeithas Bancwyr Cymru yn aelod o’i grŵp llywio cynhwysiant ariannol. Ystyriwn fod fforymau o’r fath yn gyfle defnyddiol i annog sefydliadau ariannol i ymgysylltu â’r gwaith o ddarparu rhaglenni addysg ariannol, o gofio’r pwysau anochel ar gronfeydd cyhoeddus yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru, drwy fforymau fel y grŵp llywio cynhwysiant ariannol, ac ar y cyd â Llywodraeth y DU, yn annog sefydliadau ariannol i ddarparu cronfeydd i sefydliadau annibynnol fel y gallant gynnal rhaglenni addysg ariannol.

85. Awgrymodd tystion hefyd y gallai cwmnïau preifat ymgysylltu’n well â’r agenda addysg ariannol, yn enwedig o ran cefnogi eu gweithluoedd eu hunain. Er enghraifft, dywedodd Katija Dew:

“there is room in the wider private sector for individual organisations and businesses to engage more with the financial

⁶¹ CC(3) FI 16

⁶² CC(3) FI 19

exclusion agenda. After all, they have workforces that may or may not be financially excluded.”⁶³

86. Yn arwyddocaol, roedd CFEB yn cydnabod bod darparu seminarau addysg ariannol yn y gweithle yn dibynnu ar barodrwydd cyflogwyr i roi'r cyfle i'w staff gael gwybodaeth o'r fath. Dywedodd CFEB y gallai cwmnïau sector cyhoeddus hefyd fod yn fwy gweithgar yn hyrwyddo'r agenda addysg ariannol, gan nodi:

“Authorities work in the community and provide local services, but they are also employers. So, for example, Cardiff [council] employs 18,500 people, which is quite a chunk. So, what we tried to do was to provide financial education in the workplace, which was available to all council employees in Cardiff. We held a face-to-face seminar and every member of staff in Cardiff council also received one of our yellow booklets, ‘Making the Most of your Money’, which highlights a range of issues from budgeting through to insurance, borrowing, saving and retirement, which are the basics that you need to understand. So, Cardiff sent that booklet out to its 18,500 staff. So that is an example of a local authority working on this issue as an employer.”⁶⁴

87. Credwn fod seminarau yn y gweithle yn ddull defnyddiol o sicrhau'r ddarpariaeth addysg ariannol. O gofio bod adnoddau cyhoeddus wedi'u buddsoddi i hwyluso datblygiad y dull hwn, credwn ei bod yn hanfodol ei fod yn cael ei ddefnyddio i sicrhau'r effeithlonrwydd mwyaf posibl, a bod cyflogwyr yn mynd ati'n ddiwyd i annog a galluogi eu staff i fynychu seminarau o'r fath. O gofio effeithiau amrywiol gallu ariannol, a nodwyd eisoes yn yr adroddiad hwn, gallai hyn hefyd alluogi cyflogwyr i wella ansawdd bywyd eu gweithwyr cyflogedig am y nesaf peth i ddim.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn ymgysylltu â chyflogwyr y sectorau cyhoeddus a phreifat i'w hannog i hwyluso cyfranogiad eu gweithwyr cyflogedig mewn seminarau addysg ariannol yn y gweithle, ac wrth dderbyn adnoddau addysg ariannol.

⁶³ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 49

⁶⁴ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 185

88. Roedd ein tystion yn fwy beirniadol o gydgysylltiad gwasanaethau ar **lefel leol**. Er enghraifft, amlygodd Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili nifer o rwystrau i gynhwysiant ariannol yn y fwrdeistref, gan gynnwys diffyg gwasanaethau cyngor ariannol a dyledion, oherwydd diffyg gwasanaethau cydgysylltiedig⁶⁵ o fewn y sector. Ymhellach, yn hytrach nag awgrymu bod Caerffili yn enghraifft unigryw o ranbarth lle nad oedd gwasanaethau'n cael eu cydgysylltu, roedd y dystiolaeth a gawsom yn ein hymchwiliad yn awgrymu bod y gwasanaethau yng Nghaerffili yn fwy cydgysylltiedig na'r rhai mewn ardaloedd eraill yng Nghymru. Er enghraifft, dywedodd Cyngor ar Bopeth Cymru:

“in Caerphilly, there is really good co-operation between the housing department and the local CAB, which provides debt clinics in the housing department. The housing department has just written a report to the full council suggesting that the amount of money that it has saved through evictions that have not happened because of that service is more than the cost of its funding for that particular service through the CAB. That sort of co-operation demonstrates that it really recognises how important it is, and refers people, in that case, not just for debt advice but also for financial capability. That is the sort of co-operation that it would be lovely to see absolutely everywhere. However, it is not like that everywhere.”⁶⁶

89. Awgrymodd sawl tyst y dylai awdurdodau lleol fod yn bennaf cyfrifol am gydgysylltu'r ddarpariaeth addysg ariannol yn eu hardaloedd lleol. Dywedodd Cymdeithas Tai Rhondda ei bod yn credu bod rôl ar gyfer llywodraeth leol (yn hytrach na llywodraeth ganolog) wrth gydgysylltu'r ddarpariaeth addysg ariannol er mwyn ateb anghenion cymunedau gan na fydd un gwasanaeth ar gyfer pawb yn addas yn y maes hwn.⁶⁷ Yn yr un modd, dywedodd Scope:

“We agree with the [Financial Inclusion Strategy's] assertion that local authorities have the potential to play a huge role in promoting financial inclusion in Wales and hope to see the Welsh... Government take a lead on moving this agenda and the strategy forwards.”⁶⁸

⁶⁵ CC(3) FI 10

⁶⁶ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 24 Mehefin 2010, Para 114

⁶⁷ CC(3) FI 02

⁶⁸ CC(3) FI 27

90. Cyfeiriodd Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru at gyfranogiad awdurdodau lleol mewn addysg ariannol, a'r sefyllfa werthfawr sydd gan awdurdodau - yn sgil eu cysylltiad beunyddiol ag unigolion - i nodi pobl sydd angen addysg ariannol ac i'w cyfeirio ati. Yn benodol, nododd fod fframweithiau eisoes yn bodoli i alluogi awdurdodau lleol i ddwyn gwahanol sefydliadau ynghyd mewn partneriaethau strategol: er enghraifft, drwy gynllunio cymunedol, y cytundeb sector gwirfoddol, y Bwrdd Gwasanaeth Lleol a Phartneriaethau Cymunedau yn Gyntaf. Roedd Shelter Cymu yn ategu hyn, gan ddweud bod awdurdodau lleol yn allweddol wrth sylwi ar broblemau.⁶⁹

91. Yn wir, cafwyd cryn dipyn o dystiolaeth am y gwaith cadarnhaol y mae awdurdodau lleol eisoes yn ei wneud i hyrwyddo cynhwysiant ariannol, gan gynnwys eu strategaethau lleol eu hunain. Er enghraifft, nododd Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili ei fod wedi cynnal ei archwiliad gwrth-dlodi ei hun o fewn y fwrdeistref i hysbysu grŵp gorchwyl a gorffen er mwyn hyrwyddo cynhwysiant ariannol.⁷⁰

92. Fodd bynnag, roedd tystion eraill yn pryderu nad oedd awdurdodau lleol yn ymgysylltu'n gyson â'r ddarpariaeth addysg ariannol a chynhwysiant ariannol, oherwydd nad oedd yn gyfrifoldeb statudol. Dywedodd YWCA:

“the Financial Inclusion Strategy makes recommendations for local authorities, but is unclear as to action which local authorities must take. We believe the Assembly and the WLGA should provide strategic guidance or direction.”⁷¹

93. Yn sgil hyn o bosibl, dywedodd Fforwm Gallu Ariannol Canolbarth, Gorllewin a De Cymru:

“We do invite local authorities and speak with them to try to get them engaged in the financial capability fora... we have poor attendance. Typically, when we talk, I find that we get a response such as, ‘Yes, we are interested, and we need to get involved in this’ but then nothing happens.”⁷²

⁶⁹ CC(3) FI 12

⁷⁰ CC(3) FI 10

⁷¹ CC(3) FI 21

⁷² Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 10 Mehefin 2010, Para 141

94. Yn yr un modd, dywedodd cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru:

“You would think that it would sit naturally within their social exclusion agenda, but that is pretty packed anyway. You have to get to an individual, persuade and encourage him or her, and maybe see it grow from there. If chief executives were somehow to have their arms twisted to be more proactive, that would filter down through the ranks. I know that, once we have the business forum agenda, we could do so much more than we are achieving now.”⁷³

95. Yn wir, dywedodd Katija Dew:

“One of our challenges, however, is that there is still no statutory responsibility in respect of financial inclusion. So, what we try to do is to piggyback those concepts onto other areas where there is responsibility, for example, in the child poverty agenda, the homelessness agenda and so on. We try to transpose it onto some of those things. However, having that responsibility would make things a lot easier, and it would be easier for stakeholders who want to engage to be able to fit these things into the way that they work.”⁷⁴

96. Yn yr un modd, dywedodd CFEB:

“The financial inclusion strategy was particularly timely and added a lot of momentum, but it is not statutory, so it depends on a lot of people’s goodwill and an awful lot of persuasion and influence through the Welsh Assembly Government team, and no stick, so to speak. That means that if it is not on some people’s priority list, it does not happen. Perhaps there is a way of adding some kind of statutory duty to local authorities or others, as that would help.”⁷⁵

97. Rydym yn croesawu’n gynnes yr ymdrechion a wnaed gan nifer sylweddol o awdurdodau lleol i fynd i’r afael â chynhwysiant ariannol a hyrwyddo addysg ariannol. Fodd bynnag, rydym hefyd yn pryderu am dystiolaeth arall a gafwyd yn yr ymchwiliad hwn sy’n awgrymu nad yw awdurdodau lleol eraill wedi ymgysylltu â’r gwaith hwn. Roeddem wedi

⁷³ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 22 Ebrill 2010, Para 54

⁷⁴ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 59

⁷⁵ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 204

ystyried argymell bod Llywodraeth Cymru yn rhoi dyletswydd statudol newydd ar awdurdodau lleol i fynd i'r afael â chynhwysiant ariannol ac addysg ariannol. Fodd bynnag, credwn y gellir datblygu'r cyfrifoldebau statudol cyfredol sydd gan awdurdodau lleol - er enghraifft mewn perthynas â mynd i'r afael â thlodi plant, iechyd, gofal cymdeithasol a lles - drwy fynd i'r afael â chynhwysiant ariannol ac addysg ariannol. Credwn y gallai Llywodraeth Cymru gynorthwyo drwy amlygu'r ffaith hon, ac awgrymwyn y gellid datblygu'r ffordd o gydgyssylltu gwaith ar gynhwysiant ariannol ac addysg ariannol drwy sicrhau ei fod yn un o gyfrifoldebau allweddol unigolion sy'n gweithio ar lefel uwch mewn llywodraeth leol.

Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ymgysylltu ag awdurdodau lleol ledled Cymru i dynnu sylw at werth trawsbynciol mynd i'r afael â chynhwysiant ariannol ac addysg ariannol fel rhan o'u cyfrifoldebau statudol cyfredol. Rhagwelwn y byddai Llywodraeth Cymru, fel rhan o hyn, yn annog awdurdodau a chymdeithasau tai unigol i nodi unigolion sy'n gweithio ar lefel uwch fel rhai a fyddai'n ysgwyddo'r cyfrifoldeb cyffredinol dros gynhwysiant ariannol a'r gwaith ar addysg ariannol, ar draws yr awdurdod/y gymdeithas.

Darpariaeth drwy leoliadau addysg

98. Cymeradwyodd amrywiaeth o dystion y manteision posibl o ddarparu addysg ariannol o fewn lleoliadau addysg traddodiadol (fel ysgolion), gyda chydlynnydd ffordwm Cynhwysiant Ariannol Gogledd Cymru yn dweud:

“if you can enthuse young people, particularly in schools, about money management, they will take it home. They will take it home and they will talk to mum and dad about, ‘Why are you borrowing from the Provident, did you know that it is costing you x times more than more traditional methods?’”⁷⁶

99. Dywedodd y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol yn ei dystiolaeth ysgrifenedig fod addysg ariannol yn rhan o'r Cwricwlwm Cenedlaethol ar gyfer plant a phobl ifanc rhwng 7 ac 16 oed. Hefyd, mae elfennau o addysg ariannol wedi'u cynnwys ym

⁷⁶ Cofnod y Trafodion, 22 Ebrill 2010, Para 67. Ymddengys bod y dull hwn o rannu addysg ariannol drwy rwydweithiau teuluol yn cael ei ategu gan dystiolaeth gan ymatebwyr i holiadur addysg ariannol y Pwyllgor, gyda 60% o ymatebwyr yn nodi bod teulu a ffrindiau yn darparu addysg ariannol, yn fwy nag unrhyw ffynhonnell arall.

mhwnc mathemateg TGAU a'r fframwaith Addysg Bersonol a Chymdeithasol ar gyfer dysgwyr rhwng 7 a 19 oed.⁷⁷

100. Cyfeiriodd nifer o ymgynghorion at waith Uned Addysg Ariannol Cymru, a sefydlwyd gan Lywodraeth Cymru mewn partneriaeth â CFEB. Dywedodd y Gweinidog:

“Yn y lle cyntaf, mae'r Uned yn gweithio gydag ymarferwyr mewn ysgolion, awdurdodau lleol a'r sector addysg bellach i gefnogi darpariaeth addysg ariannol i rai 7 – 19 oed mewn addysg lawn amser. Mae'r Uned wedi sefydlu rhaglen waith ddwy flynedd [...] y nod yw cefnogi ymarferwyr mewn ysgolion cynradd ac uwchradd er mwyn iddyn nhw allu darparu rhaglen wedi'i chynllunio a'i chydlynu o addysg ariannol sy'n rhoi'r gallu i ddysgwyr reoli eu cyllid a gwneud penderfyniadau ariannol gwybodus.”⁷⁸

101. Mewn tystiolaeth ysgrifenedig ychwanegol a gafwyd gan Lywodraeth Cymru, nododd y Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes y byddai gwerthusiad annibynnol o'r Uned yn cael ei gomisiynu a'i gwblhau erbyn mis Ebrill 2011.

Rhoi blaenoriaeth i addysg ariannol yn y cwricwlwm ysgol

102. Fodd bynnag, awgrymodd nifer o dystion fod angen rhoi mwy o flaenoriaeth i addysg ariannol yn y cwricwlwm, gyda Shelter Cymru yn dweud:

“The current PSE framework in schools does provide opportunities to teach young people about financial issues but it's not compulsory for teachers to address every single element of the framework.”⁷⁹

103. Yn yr un modd, dywedodd Cymdeithas Undebau Credyd Prydain:

“It is very important for schools to meet their thresholds and all their education targets. If this is not up there with getting 30 per cent in English and mathematics, it takes a lower priority.”⁸⁰

⁷⁷ CC(3) FI 30

⁷⁸ CC(3) FI 30

⁷⁹ CC(3) FI 12

⁸⁰ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 24 Mehefin 2010, Para 34

104. Mae nifer o ysgolion yng Nghymru yn rhoi'r cyfle i ddisgyblion astudio tuag at ennill cymwysterau o Ysgol Gyllid y Sefydliad Gwasanaethau Ariannol. Yn ystod ymweliad rapporteur Mark Isherwood AC, dywedodd disgyblion yn Ysgol y Berwyn wrtho eu bod yn astudio am gymwysterau o'r fath oherwydd bod rhywfaint o ddarpariaeth ym mathemateg, ffiseg (biliau) ac ABCh ond nad oedd digon o gyfle⁸¹ i gael addysg ariannol mewn rhannau eraill o'r cwricwlwm.

105. Yn wir, argymhellodd cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru y dylai addysg ariannol gael gwell statws mewn ysgolion drwy ei dyrchafu i bwnc TGAU.⁸²

106. Fodd bynnag, awgrymodd yr Awdurdod Gwasanaethau Ariannol:

“in Wales—unlike England, I am sad to say—financial education is now embedded in the curriculum. I suspect that that is because the profile of financial education in schools has been raised. That has been adopted by the Welsh Assembly Government as something that it is important to ensure that all children receive consistently across Wales. The resources that are available to support the Welsh Financial Education Unit are inevitably finite. We would like to see more resources made available and we may need to lever them in from elsewhere.”⁸³

107. Fodd bynnag, credai nifer o dystion ac ymgyngoreion nad oedd y ddarpariaeth addysg ariannol mewn ysgolion yng Nghymru yn ddelfrydol o hyd, gyda'r Gymdeithas Athrawon a Darlithwyr yn awgrymu bod yr amser a neilltuir mewn ysgolion i addysg ariannol yn rhy gyfyngedig oherwydd pwysau'r cwricwlwm.

108. Rydym yn ymwybodol bod y fframwaith ABCh eisoes o dan bwysau i gyflawni ar sawl mater allweddol. Fodd bynnag, credwn fod angen i Lywodraeth Cymru roi blaenoriaeth glir i addysg ariannol o fewn y fframwaith hwn, o ystyried goblygiadau addysg ariannol o ran iechyd materol, emosiynol a meddyliol.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn sicrhau bod y ddarpariaeth addysg ariannol yn elfen orfodol o'r fframwaith

⁸¹ CC(3) AWE 05 Nodyn ar ymweliad yr Aelodau ag Ysgol y Berwyn

⁸² CC(3) FI 03

⁸³ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 163

ABCh, a'i bod yn adolygu'r pwyslais a roddir ar addysg ariannol yn rheolaidd.

Darparu adnoddau ar gyfer cyflenwi addysg ariannol mewn ysgolion

109. Dywedodd y Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes:

“Gall yr Uned roi cyngor ar y cyfleoedd sydd ar gael. Mae'r FSA – y Corff Addysg Ariannol i Ddefnyddwyr bellach – a'r rhan fwyaf o fanciau wedi cynhyrchu deunyddiau i'w defnyddio mewn ysgolion cynradd ac uwchradd, ac mewn rhai achosion mae eu staff yn cael eu hyfforddi i weithio gydag athrawon i gyflwyno addysg ariannol. Caiff yr adnoddau'u darparu am ddim. Mae'r rhan fwyaf ohonynt ar-lein hefyd felly gall yr ysgol gael mynediad hawdd atynt. Un o'r targedau i'r Uned yw gweithio gyda'r sector gwasanaethau ariannol i sicrhau bod rhagor o ddeunydd ar gael yn Gymraeg ac yn Saesneg.”⁸⁴

110. Fodd bynnag, dywedodd y Gymdeithas Athrawon a Darlithwyr:

“One member reported that in their school financial education in school currently involves downloading materials from various major financial institutions' websites which are then adapted to fit the timetabled PSE slot. Clear guidelines are needed and adequately resourced training for teachers. 'Pure' resources that are not tainted by financial institutions overt or covert advertising are necessary.”⁸⁵

111. Rydym yn pryderu ynglŷn â'r gwrthddweud amlwg hwn yn ein tystiolaeth, ac yn credu y gallai Llywodraeth Cymru gynorthwyo i ddarparu cyfeiriad clir i ysgolion ar ba adnoddau y mae'n ystyried sy'n addas i'w defnyddio mewn gwersi addysg ariannol. Rydym wedi ceisio mynd i'r afael â'r mater hwn yn argymhelliad 4, sy'n galw am 'ganolfan ganolog' o wybodaeth i gynnwys cyfeiriadur o adnoddau cymeradwy ar gyfer darparu addysg ariannol mewn ysgolion.

⁸⁴ CC(3) AWE 08 Y Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes, yn dilyn ymlaen o faterion a godwyd mewn sesiwn dystiolaeth ar 8 Gorffennaf

⁸⁵ CC(3) FI 04

Pwy sy'n darparu addysg ariannol mewn lleoliadau addysg?

112. Roedd peth trafodaeth ymhlith tystion ynglŷn â phwy oedd yn y sefyllfa orau i ddarparu addysg ariannol mewn ysgolion. Er enghraifft, awgrymodd cydlynedd Gallu Ariannol Gogledd Cymru:

“If you rely on the existing school staff to do it, it will get watered down, because a lot of them do not themselves understand money enough to feel confident when they talk about money issues... It is all well and good having the programmes, as sophisticated and potentially brilliant as they are, but how you deliver them on the ground is the real challenge and that is where the resources come in.”⁸⁶

113. Yn yr un modd, pan ymwelodd Bethan Jenkins AC â Chanolfan Cyngor ar Bopeth Abertawe, clywodd nad yw athrawon wastad yn teimlo'n hyderus am ddysgu'r pwnc ac nad ydynt yn siŵr sut i ymdrin â'r pwnc ac, felly, ni ellir cymryd yn ganiataol bod yr athrawon yn gymwys yn y maes hwn.⁸⁷

114. Fodd bynnag, dywedodd tystion eraill bod athrawon mewn gwell sefyllfa nag asiantaethau allanol i ddarparu addysg ariannol, gan na fyddai partïon allanol o'r fath yn gwybod am anghenion penodol y grŵp hwnnw o bobl ifanc. Dywedasant hefyd y gallai'r bobl sy'n adnabod y rheini sy'n cael y wybodaeth ei theilwra ar eu cyfer.⁸⁸

115. Yn arwyddocaol, sefydlwyd Uned Addysg Ariannol Cymru Llywodraeth Cymru mewn partneriaeth â'r FSA (CFEB bellach) gan y teimlai nifer o athrawon nad oedd ganddynt yr hyder i addysgu'r rhan hon o'r cwricwlwm.⁸⁹ Cyfeiriodd nifer o ymgynghorwyr at y swyddogaeth bwysig sydd gan yr uned wrth gynorthwyo ysgolion ac awdurdodau lleol i ddarparu addysg ariannol. Nododd CFEB fod gwerthusiad wedi'i gynnal o'r ffordd orau i swyddogion datblygu WFEU hyfforddi athrawon i ddarparu addysg ariannol effeithiol, a nododd:

⁸⁶ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 22 Ebrill 2010, Para 23

⁸⁷ CC(3) AWE 09 Nodyn ar ymweliad yr Aelodau â chanolfan Cyngor ar Bopeth Abertawe

⁸⁸ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 102

⁸⁹ CC(3) FI 22

“a blended approach of out of school training, and using pre-existing PSE/Mathematics training events, [is] the most effective way of supporting teachers in Wales.”⁹⁰

116. ‘Tir canol’ cyffredin ymysg safbwyntiau tystion ar y mater hwn felly oedd y dylai athrawon fod yn gyfrifol am ddarparu addysg ariannol, gyda chefnogaeth WFEU ac asiantaethau allanol eraill. Er enghraifft, dywedodd Cymdeithas Undebau Credyd Prydain Cyf (ABCUL) fod nifer o undebau credyd yn rhan o’r gwaith o ddarparu addysg ariannol mewn ysgolion, ac mewn ysgolion cynradd yn bennaf. Pwysleisiodd ABCUL fod addysg ariannol wedi’i gosod o fewn y cwricwlwm ysgol yng Nghymru, a bod hon yn esiampl y dylid ei dilyn mewn manau eraill.⁹¹ Yn yr un modd, dywedodd CFEB:

“a lot of agencies go into schools and help and support teachers by delivering more relevant information and case studies from the local environment and communities. We are trying to encourage the embedding of that as part of the wider learning at the school. The teacher has the educational knowledge and is able to link all that experience that is coming in to the wider curriculum across the school. For example, representatives of a citizens advice bureau may go in and talk about real-life debt, how that might work and what it might look like. That could be filtered into a maths lesson to make it more relevant, or into a personal and social education lesson, where you could look at real experiences in the community. We need teachers who feel comfortable in delivering that, but who can also support the people who are coming in and make it a much more sustainable educational experience. If you come in from an external organisation and do a lesson with a class, you might have 30 minutes with 30 children and young people, and then you go away again. We would like for the teacher to pick that experience up and make it more sustainable, so that a confident teacher who understands the issues and is comfortable in teaching the subject can then be with those 30 children the next week, the week after, and the week after that, and next year. That may not happen with an organisation coming in. Such an organisation may not understand educational outcomes and how they might work in the

⁹⁰ CC(3) AWE 07 CFEB yn dilyn sesiwn tystiolaeth lafar ar 20 Mai

⁹¹ CC(3) FI 23

classroom, and it may not understand the young people it deals with for those 30 minutes... it is no good the Financial Services Authority or the Consumer Financial Education Body trying to get in to schools to deliver these programmes; they have to be delivered by teachers.”⁹²

117. Rydym yn cytuno â’r dadansoddiad hwn, ac yn credu mai’r ffordd orau o ddarparu addysg ariannol yw drwy ddull partneriaeth sy’n cynnwys athrawon ac asiantaethau allanol. Yn wir, cawsom y cyfle i arsylwi ar enghreifftiau ymarferol o weithio mewn partneriaeth. Yn ystod ei hymweliad â Chanolfan Cyngor ar Bopeth Abertawe, clywodd Bethan Jenkins AC fod y ganolfan:

“wedi gweithio gyda 22 ysgol, gan gynnig gweithdai sy’n addas ar gyfer plant o wahanol oedrannau – maent wedi cael adborth cadarnhaol iawn, ac wedi cael eu gwahodd yn ôl i ddarparu rhagor o weithdai.... Mae gan CAB gysylltiadau â chynghorau ysgol. Mae gan bob cyngor ysgol drysorydd, ac mae CAB wedi eu cynorthwyo i agor cyfrifon banc..... Caiff siopau byrbryd mewn ysgolion eu rhedeg gan gynghorau ysgol, ac mae CAB wedi darparu gweithdai busnes a chynnig help i baratoi cynlluniau busnes.”⁹³

118. Yn yr un modd, clywodd Aelodau a oedd wedi ymweld ag Ysgol Bryn Gwalia, a oedd wedi datblygu partneriaeth gydag undeb credyd Sir y Fflint gyfan, gan fyfyrwyr sut roeddent wedi cael addysg ariannol drwy bresenoldeb yr undeb credyd yn yr ysgol. Dywedodd disgyblion eu bod eisoes wedi newid eu harferion ariannol yn sgil yr addysg hon, gan ddweud:

“[It] stops you thinking all the time that you have to spend – able to save for what you really want... used to buy things that I wouldn’t use again – now in the habit of saving for when I am older... you are not just wasting it on cheap toys, but saving for more important things like football.”⁹⁴

119. Roeddem yn pryderu ynghylch tystiolaeth a ddaeth i law a oedd yn awgrymu nad oedd rhai ysgolion yn ymwybodol o ddarpar

⁹² Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Paragraffau 171-4

⁹³ CC(3) AWE 09 Nodyn ar yr ymweliad yr Aelodau â Chanolfan Cyngor ar Bopeth Abertawe

⁹⁴ CC(3) AWE 04 Nodyn ar ymweliad rapporteur yr Aelodau ag Ysgol Bryn Gwalia

bartneriaid y gallent weithio gyda nhw i ddarparu addysg ariannol. Er enghraifft, clywodd Mark Isherwood AC, yn ystod ei ymweliad ag Ysgol y Berwyn, fod “yr ysgol yn awyddus i wybod mwy am y posibilrwydd o weithio gyda’r undebau credyd, ond nid ydynt yn ymwybodol o unrhyw gynllun o’r fath yn yr ardal ar hyn o bryd.”⁹⁵ Fodd bynnag, nododd Llywodraeth Cymru ei bod eisoes yn cymryd camau i sicrhau y bydd yr:

“arweiniad i’w lunio gan yr Uned ar addysg ariannol i ddisgyblion 7 i 19 oed gynnwys gwybodaeth am y cyfleoedd i ddarparwyr dysgu yng Nghymru wella dysgu drwy bartneriaeth gyda’r sector gwasanaethau ariannol, undebau credyd a’r gwasanaeth Cyngor ar Bopeth”.⁹⁶

120. Rydym o’r farn y gallai Llywodraeth Cymru gynorthwyo i ategu ei chanllawiau ar addysg ariannol i ddisgyblion rhwng 7 a 19 oed drwy alluogi ysgolion i nodi a datblygu cysylltiadau â darpar bartneriaid yn gyflym drwy ‘ganolfan ganolog’ o wybodaeth. Rydym wedi ymgorffori’r awgrym hwn yn argymhelliad 4.

Monitro asiantaethau allanol sy’n cynorthwyo athrawon

121. Awgrymodd sawl tyst hefyd y dylid monitro asiantaethau allanol sy’n ymwneud â darparu addysg ariannol, drwy leoliadau addysgol. Er enghraifft, roedd Shelter Cymru yn bryderus. Dywedodd:

“There is a role for banks, but we are trying to emphasise the point that they are private companies, ultimately, and so they may have an agenda. They may not necessarily be going in to talk about financial education. They will touch on it, but, ultimately, it may be a case of their saying, ‘You can save, so why not save with us?’ We are concerned that that would be a little biased and not an independent service. That is not to say that we do not support an approach from banks.”⁹⁷

122. Yn fwy cyffredinol, dywedodd Jayne Wynn, cydlynnydd Fforwm Ariannol Canolbarth, De a Gorllewin Cymru:

“there are a lot of partners and organisations out there now, as I say, several years on, picking up financial capability and

⁹⁵ CC(3) AWE 05 Nodyn ar ymweliad rapporteur yr Aelodau ag Ysgol y Berwyn

⁹⁶ CC(3) AWE 08 Y Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes, yn dilyn ymlaen o faterion a godwyd mewn sesiwn dystiolaeth ar 8 Gorffennaf

⁹⁷ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 107

running with it and trying to do their own training, if you like... Over and above that, an organisation like the FSA should say—and I am sure that they probably do not want to be given this role—‘What are you taking out there? What are you teaching and what is the quality of that work?’ I think that is very important.”⁹⁸

123. Credwn fod gan asiantaethau allanol swyddogaeth bwysig i fod yn rhan o’r gwaith o ddarparu addysg ariannol, a chredwn y dylid rhoi blaenoriaeth i annog hynny, yn enwedig yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni. Fodd bynnag, credwn hefyd fod angen monitro a rheoleiddio darpariaeth o’r fath, a chredwn y gallai Llywodraeth Cymru fynd ati i gynnwys Estyn wrth bwysu a mesur y mater hwn.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn gwahodd Estyn i ystyried a yw safonau’r addysg ariannol a ddarperir mewn ysgolion, gan gynnwys y ddarpariaeth drwy asiantaethau allanol, yn cael eu hyrwyddo a’u monitro’n ddigonol.

Darpariaeth drwy ymgyrch yn y cyfryngau

124. Awgrymodd nifer o’n tystion mewn tystiolaeth lafar y gellid codi proffil addysg ariannol yn ddefnyddiol drwy ymgyrch yn y cyfryngau, gyda’r nod o fynd i’r afael â’r canfyddiad mai dim ond pobl mewn dyled neu sydd â ‘phroblemau ariannol’ sydd angen addysg ariannol. Dywedodd cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru:

“We need people to see it on the television, in the newspapers and on the radio. We need them to pick up on images, straplines and buzzwords about money, and how, if you manage it, you get a much better deal, and, if you do not manage it, something nasty might happen but you are not on your own. There are a lot of people out there who can help you with little bits of it, from the FSA to your next-door neighbour. If financial capability is going to work in the long term, it has to be embedded, particularly on our social housing estates... we also need to put it into a context whereby people feel

⁹⁸ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 10 Mehefin 2010, Para 114

comfortable talking to anyone about money, just like they talk about football.”⁹⁹

125. Cytunodd Katija Dew fod angen addysg ariannol ar bawb, gan ddweud:

“people who are seen to be haves, as opposed to have-nots, often end up being have-nots because they cannot manage their money properly. So, people who are on a moderate income or a lower moderate income end up on a low disposable income because the parameters of financial exclusion stop them from making the most of their money and therefore being able to make choices. So, they end up on a lower income than people who might be seen as have-nots.”¹⁰⁰

126. Rydym yn cytuno â'r dadansoddiad hwn, a chredwn y gallai ymgyrch yn y cyfryngau helpu i gynyddu'r wybodaeth am ystyr y jargon a ddefnyddir yn gyffredin mewn hysbysebu ariannol. Yn arwyddocaol, dim ond 29.3% o'r rheini a lenwodd ein holiadur a nododd eu bod yn hyderus eu bod yn gwybod beth yw ystyr termau fel 'APR' ac AER'.¹⁰¹ Rydym hefyd yn credu y gellir hyrwyddo ymgyrch yn y cyfryngau drwy adroddiadau misol neu chwarterol awdurdodau lleol. Gofynnodd Joyce Watson AC:

“Do you agree that it is not beyond the bounds of reason for them (LAs) to pose some very simple questions on the back when they send out those reports? The taxpayer is paying for it anyway and it goes out, sometimes quarterly and sometimes annually, so why not pose some very simple questions on the back? It links to your media campaign, but on a local level. You could ask people whether they are likely to be able to claim.”¹⁰²

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried cynnal ymgyrch barhaus yn y cyfryngau i gynorthwyo pobl i ddeall manteision cynhwysiant ac addysg ariannol, a sut y gallant ddefnyddio gwasanaethau cymorth ac ariannol (gan gynnwys cyfrifon banc sylfaenol ac yswiriant cynnwys cartref) yn lleol, drwy weithio gyda rhanddeiliaid ar lefelau lleol a chenedlaethol.

⁹⁹ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 22 Ebrill 2010, Paragraffau 46-47

¹⁰⁰ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 47

¹⁰¹ Ymatebion i holiadur y Pwyllgor

¹⁰² Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 22 Ebrill 2010, Para 103

127. Fodd bynnag, rydym hefyd yn cydnabod y bydd addysg ariannol yn amcan hirdymor, yn hytrach nag ateb cyflym. Yn wir, awgrymodd nifer o'n tystion y gall problemau rheolaeth ariannol pobl ddeillio nid yn unig o ddiffyg gwybodaeth, ond hefyd o lu o ffynonellau sy'n aml yn anghyson ac yn cystadlu yn erbyn ei gilydd a all lethu ¹⁰³ pobl. Er enghraifft, beirniadodd un ymatebwr i'n holiadur y diwylliant hysbysebu dryslyd a'r diwylliant 'up-to'. Dywedodd eu bod yn hysbysebu rhywbeth, ond eu bod mewn gwirionedd yn twyllo pobl. ¹⁰⁴

128. Yn yr un modd, dywedodd ABCUL:

“Everything that we have in our society smacks of easy credit—‘Get it now’, ‘Buy now; worry about it later’—so to encourage saving is counter-cultural. My partner is a head teacher, and she said that I can talk as much as I like about financial education, but it is hard to do. Everything that children are hearing, 24 hours a day, is pushing things in the opposite direction.”¹⁰⁵

¹⁰³ CC(3) FI 07

¹⁰⁴ Ymatebion i holiadur y Pwyllgor

¹⁰⁵ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 24 Mehefin 2010, Para 17

2. Cynhwysiant ariannol – defnyddio gwasanaethau ariannol

129. Er bod ein hymchwiliad yn canolbwyntio ar effaith addysg ariannol, dywedodd amrywiaeth o dystion bod yn rhaid i bobl allu defnyddio gwasanaethau ariannol hefyd er mwyn iddi fod yn effeithiol. Er enghraifft, er bod Cartrefi Cymunedol Cymru yn dweud bod pawb yn gallu wynebu cyfnodau o gael eu hallgáu'n ariannol ond bod modd dod drwy'r cyfnod hwnnw gyda gallu ariannol ac addysg,¹⁰⁶ dywedodd hefyd:

“even if awareness, knowledge and education were perfect in this country tomorrow, and we waved a magic wand on that, you still have this issue of choice. Unless we can increase the products available for people who are currently not served, we are not giving them a choice, and knowledge without choice can be pretty meaningless.”¹⁰⁷

130. Yn yr un modd, dywedodd CFEB:

“Without greater access to financial services the vision of financial inclusion in Wales will not be achieved... Financial education can reduce reliance for some on doorstep lenders to a certain extent but will have very little impact unless accessible, affordable alternatives exist and are well marketed.”¹⁰⁸

131. Dywedodd cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Canolbarth, Gorllewin a De Cymru hefyd ei bod yn werthfawr cysylltu addysg ariannol gyda gwasanaethau ariannol a oedd ar gael i bawb, gan awgrymu:

“[the] financial education provided should be inclusive of subject areas such as accessing and using appropriate financial products and services – often subjects offered are restricted to budgeting and borrowing.”¹⁰⁹

¹⁰⁶ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 10 Mehefin 2010, Para 15

¹⁰⁷ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 10 Mehefin 2010, Para 78

¹⁰⁸ CC(3) FI 22

¹⁰⁹ CC(3) FI 28

132. Yn yr un modd, pwysleisiodd Grŵp Llywio Cynhwysiant Ariannol Abertawe nad yw'n ddigon rhoi'r sgiliau i bobl sydd eu hangen arnynt i reoli eu harian, oherwydd bod angen iddynt hefyd allu defnyddio gwasanaethau a chynhyrchion addas. Rydym yn cytuno â'r dadansoddiad hwn, gan gydnabod nad oes diben dysgu'r sgiliau i bobl sydd eu hangen arnynt i ddethol gwasanaeth ariannol sy'n briodol i'w hanghenion os na allant ddefnyddio cynnyrch neu wasanaeth addas.

Y defnydd o gyfrifon banc sylfaenol

133. Nododd Les Cooper, cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru, fod profiad y fforwm yn dangos nad oes gwybodaeth ym manau cyhoeddus rhai canghennau banc am gyfrifon banc sylfaenol. Dywedodd:

“head office, the people at the top, will sign up to initiatives, they will support Government programmes and commit their organisations to the financial capability process. The problem is that that information does not filter down to counter level. The current take-up of bank accounts is quite high; I think that 92 per cent is pretty good. For the remaining 8 per cent, there will be a whole raft of reasons why those people are not taking out basic bank accounts. [61] The head office signs up to basic bank accounts as a great idea, but when you go into local branches—and I visited some in Wrexham recently—you see that there is not a single leaflet about them. If people go up to the counter and ask to open an account, they are immediately offered a current account, because the counter staff get commission for opening those kinds of accounts. Basic bank accounts are not even referred to. The lack of communication across all levels is a contributory factor.”¹¹⁰

134. Yn yr un modd, dywedodd Hyrwyddwr Cynhwysiant Ariannol Cymru yr Adran Gwaith a Phensiynau:

“There are still difficulties in obtaining basic bank accounts. We are trying to monitor that centrally, via the financial inclusion champion initiative. There are several problems with this... the banks really need to take their responsibilities on board, and

¹¹⁰ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 22 Ebrill 2010, Para 60

we are working on high-level policy on this matter over the border.”¹¹¹

135. Yn yr un modd, dywedodd Cyngor ar Bopeth Cymru fod gan fanciau ddyletswydd hefyd i sicrhau bod eu gwasanaethau ar gael i bawb, a bod yr undebau credyd yn gwneud hynny'n dda iawn ond bod rhai banciau'n gwneud hynny'n wael iawn. Dywedodd hefyd:

“Basic bank accounts are supposed to be available to everyone, but some of our clients continue to experience difficulties in opening a basic bank account. So, they are the sorts of basic things that they could do. They could improve their customer relations in that way. As someone who started their career on benefits and virtually no income, I am still with the same bank, which is doing very nicely, thank you, out of me now... So, it is quite short-sighted of some parts of the credit industry to be so reluctant to provide services to people who are vulnerable and in poverty right now, because those people will move on in their lives.”¹¹²

136. Yn ei dystiolaeth ysgrifenedig, dywedodd Barclays fod dros 800,000 o'i gwsmeriaid yn defnyddio ei Gyfrif Banc Sylfaenol, a bod bron i 50,000 o'r rhain yn byw yn ardaloedd difreintiedig y DU. Fodd bynnag, aeth ymlaen i ddweud bod ei gyfrif banc sylfaenol yn un o ddim ond dau gyfrif sydd ar gael ar y stryd fawr sy'n agored i fethdalwyr nad ydynt wedi'u rhyddhau ac felly sydd ar gael i unrhyw un nad oes ganddynt hanes o dwyll.¹¹³

137. Rydym yn croesawu'r ffaith bod Barclays a darparwyr gwasanaethau ariannol eraill yn darparu cyfrifon banc sylfaenol. Fodd bynnag, credwn y gallai Llywodraeth Cymru ymgysylltu'n ddefnyddiol â banciau mawr eraill i'w hannog i fynd ati'n ddiwyd i hyrwyddo gwasanaethau o'r fath mewn canghennau lleol.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn parhau i ymgysylltu â banciau'r stryd fawr er mwyn iddynt feithrin agwedd fwy cadarnhaol tuag at agor cyfrifon banc sylfaenol.

¹¹¹ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 55

¹¹² Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 24 Mehefin 2010, Para 121

¹¹³ CC(3) FI 11

Swyddfeydd post

138. Dywedodd Age Cymru y gall swyddfeydd post wneud cyfraniad sylweddol at sicrhau bod gwasanaethau ariannol ar gael ar gyfer pobl hŷn. Dywedodd hefyd:

“The Post Office can play a vital role in areas where there is difficulty in accessing banks and other financial services. In many cases, post offices are a key service that helps both rural and urban communities remain viable.”¹¹⁴

139. Pwysleisiodd ABCUL hefyd rôl swyddfeydd post a nododd y cynlluniau i gynnig gwasanaethau undebau credyd drwy rwydwaith swyddfa'r post. Dywedodd:

“Through linking to the back-office, members would be able to use any credit union’s services at any PO branch providing a true affordable alternative to many and benefiting the sustainability of both credit unions and the Post Office network.”¹¹⁵

140. Rydym yn croesawu'r cydweithio arloesol hwn rhwng Swyddfa'r Post ac undebau credyd, ac edrychwn ymlaen at weld y berthynas yn datblygu ymhellach.

Undebau Credyd

141. Nododd ABCUL fod undebau credyd yn ddarparwyr gwasanaethau ariannol hygyrch a bod ganddynt ymrwymiad statudol i ddarparu addysg ariannol i'w haelodau drwy hyfforddi ac addysgu aelodau i ddefnyddio arian yn ddoeth a rheoli eu materion ariannol.¹¹⁶

142. Fodd bynnag, er y cydnabuwyd yn gyffredinol bod undebau credyd ar gael ledled Cymru gyfan, dywedodd y mwyafrif o'r tystion fod rhai undebau yn fwy llwyddiannus nag eraill. Er bod 61% o'r ymatebwyr i'n holiadur wedi datgan eu bod yn gwybod beth yw undebau credyd, roedd y mwyafrif o'r tystion yn credu mai nifer gymharol fach o'r boblogaeth o hyd sy'n ymwybodol ohonynt. Awgrymodd Scope fod ei ymchwil yn dangos nad yw 98% o'r boblogaeth yn defnyddio undeb credyd yn aml, os o gwbl, ac awgrymodd Age Cymru nad oedd nifer o bobl hŷn yn ymwybodol o

¹¹⁴ CC(3) FI 13

¹¹⁵ CC(3) FI 23

¹¹⁶ CC(3) FI 23

undebau credyd. Awgrymodd Cydgysylltydd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru nad oedd y mudiad yn tyfu ar raddfa sy'n ddigonol i herio cwmnïau credyd cartref (benthycwyr carreg drws fel Provident).

143. Roedd y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol yn cydnabod y gellid cynyddu'r ymwybyddiaeth a'r defnydd o undebau credyd, ond dywedodd:

“Rather than trying to bring about the growth of the sector, I am currently trying to ensure its stability first. We do not want to build a huge unit that does not have firm foundations.”¹¹⁷

144. O gofio bod Undeb Credyd Cymunedol Landsker wedi dirwyn i ben yn ddiweddar, rydym yn cytuno ag asesiad y Gweinidog. Rydym hefyd yn croesawu'r ffaith bod cynilwyr gyda'r undeb credyd hwn yn gallu adennill eu cynilion drwy Gynllun lawndal y Gwasanaethau Ariannol, sy'n dangos pa mor gymharol ddiogel yw cynilo gydag undebau credyd o'r fath.

Sefydliadau Cyllid Datblygu Cymunedol

145. Mae Cartrefi Cymunedol Cymru, y corff sy'n cynrychioli cymdeithasau tai yng Nghymru, wedi bod yn allweddol wrth sefydlu Moneyline Cymru, Sefydliad Cyllid Datblygu Cymunedol a ddatblygwyd yn arbennig i ddarparu benthyciadau fforddiadwy ac i ymateb i'r defnydd o fenthycwyr carreg drws gan denantiaid cymdeithasau tai. Mae tystiolaeth ysgrifenedig Cartrefi Cymunedol Cymru yn disgrifio Moneyline Cymru fel prosiect benthycyca fforddiadwy, cyfrifol a chynaliadwy sydd hefyd yn darparu cyngor ariannol a chynllunio ariannol.”¹¹⁸

146. Wrth ymateb i'n pryderon am y cyfraddau llog cymharol uchel ar rai o'i fenthyciadau, dywedodd Cartrefi Cymunedol Cymru:

“What we are trying to do is to plug that gap and assist that next cohort of people who have not been in a position to save with a credit union over three months, do not have credit union membership, are a high risk, and would never be served by a bank. Their only other alternative, their best next alternative, is 275 per cent from a doorstep lender. That best next alternative

¹¹⁷ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 8 Gorffennaf 2010, Para 157

¹¹⁸ CC(3) FI 21

on £100 over 52 weeks will cost them £70 in interest charges for that £100. People who come through Moneyline will be lent against risk, and we will assess the risk that they carry. The interest rate will vary between 27 per cent, which is just above what credit unions charge, up to about 41 per cent. So, if we were charging somebody 27 per cent, they would pay £19 for the £100 that they borrow over the period of 12 months, which is obviously £51 cheaper than the doorstep lender. We give an example of where that has had a pretty significant effect on one individual: a 61-year-old woman who is on benefits paying £200 a month to a doorstep lender. Moneyline redeemed that debt and she now pays £80 a month, and, within that £80, £20 goes to the local credit union, so she is starting to have savings for the first time. [50] Over time, we will have to assess how things go with default rates. Where we can bring down interest rate charges, we are very keen to do that, but I can assure you that we have been very aware of that. However, to show some leadership, given the scale of the problem out there, we still feel that it is much better to offer people a 27 or 40 per cent loan than simply to throw them to the alternatives, which can be anything from 270 per cent to 2,000 per cent, in some cases.”¹¹⁹

147. Nododd Cartrefi Cymunedol Cymru fod cyfraddau llog Moneyline yn uwch na'r rhai a godir gan undebau credyd, ond yn is na rhai cwmnïau credyd cartref carreg drws.

148. Fodd bynnag, mynegwyd rhai pryderon am y cyfraddau llog uwch hyn, gyda Mohammed Asghar AC yn dweud:

“you say that you are reducing interest rates from 275 per cent to a lesser percentage, but someone jumping from floor 270 of a building or floor 26 will still get hurt.”¹²⁰

149. Yn wir, dyma a gymeradwywyd gan un ymatebwr i'n holiadur:

“we should also look to legislate to prevent interest rates that are beyond 50% - its scandalous daylight robbery on the most ill-

¹¹⁹ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 10 Mehefin 2010, Paragraffau 49-50

¹²⁰ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 10 Mehefin 2010, Para 61

educated, desperate, poorest and vulnerable people and its a disgrace that it has been left by politicians to go unchecked.”¹²¹

150. Rydym yn parhau i bryderu am gyfraddau llog sydd mor uchel, a'r diffyg gwaharddiad cenedlaethol ar gyfraddau llog gormodol. Yn benodol, yn 'The Coalition: Our Programme for Government', nododd Llywodraeth y DU y byddai'n rhoi pwerau newydd i reolyddion i ddiffinio a gwahardd cyfraddau llog gormodol ar gardiau credyd a siopau, ac y byddai'n cyflwyno cyfnod ailfeddwl o saith niwrnod ar gyfer cardiau siopau.¹²²

151. Felly, edrychwn ymlaen at weld y cynigion hyn yn cael eu datblygu.

Yswiriant Cynnwys Cartref

152. Cyfeiriodd Les Cooper a Chartrefi Cymunedol Cymru at y nifer fach o bobl sy'n prynu yswiriant cynnwys cartref. Awgrymodd y ddau y dylid codi ymwybyddiaeth o'r mater hwn, gyda Chartrefi Cymunedol Cymru yn awgrymu y dylid cael ymgyrch ar y cyd gan y sector a Llywodraeth Cymru i annog pobl i gael yswiriant.

153. Credwn y gellid mynd i'r afael â'r mater hwn drwy'r ymgyrch yn y cyfryngau a grybwyllir yn argymhelliad 12 ein hadroddiad.

Allgáu ariannol yn sgil diffyg mynediad i'r rhyngrwyd

154. Nododd Age Cymru bod mwy a mwy o gynnyrch ariannol ar gael ar-lein yn unig a bod hyn yn rhwystr i unrhyw un nad oes ganddo fynediad i'r rhyngrwyd.

155. Roedd Llais Defnyddwyr Cymru yn rhannu'r pryder hwn a chyfeiriodd at ei ymchwil ei hun ar y pwnc, *Cysylltiad neu Gau Allan?*, a oedd yn nodi mai dim ond 27% o bobl 65 oed neu hŷn sydd â mynediad i'r rhyngrwyd. Amlygodd yr adroddiad hwn hefyd y ffaith bod grwpiau cymdeithasol mwy cefnog yn fwy tebygol o fod â mynediad i'r rhyngrwyd. Parhaodd National Energy Action Cymru ar y thema hon drwy amlygu'r ffaith nad yw llawer o'r bargeinion gorau ym maes ynni yn opsiwn i'r bobl hynny sydd wedi'u hallgáu'n ddigidol¹²³ neu nad oes ganddynt gyfrif banc.

¹²¹ Ymatebion i holiadur y Pwyllgor

¹²² 'The Coalition: Our Programme for Government', Llywodraeth EM, tudalen 12.

¹²³ CC(3) FI 18

156. Rydym yn pryderu nad oes gan bobl fynediad i'r rhyngrwyd oherwydd diffyg sgiliau a thechnoleg, ac yn croesawu ymdrechion Llywodraethau Cymru a'r DU i fynd i'r afael â'r anghenion hyn. Rydym hefyd yn nodi ac yn edrych ymlaen at ymchwiliad Pwyllgor Menter a Dysgu Cynulliad Cenedlaethol Cymru i ddull arfaethedig Llywodraeth Cymru o weithredu, monitro a gwerthuso Rhaglen Adnewyddu'r Economi. Rydym yn deall y bydd yr ymchwiliad hwn yn canolbwyntio'n benodol ar seilwaith, sgiliau a band eang.

3. Stigma

“Don’t know who to ask. Do not want to admit it to family and friends... I was too embarrassed to ask for help: I felt that I 'should' know how to manage my money. It would have been a bit like saying I didn't have any common sense. I learnt from my mistakes in silence.”

- Ymatebion dienw i holiadur Addysg Ariannol y Pwyllgor.¹²⁴

157. Dywedodd ContinYou Cymru mai rhan o’r rheswm pam nad yw addysg ariannol bob tro’n cyrraedd y rhai hynny sydd ei angen fwyaf yw’r “stigma” sydd ynghlwm wrth beidio â deall materion ariannol.¹²⁵ Cytunodd y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol. Dywedodd:

“there is still that stigma because people sometimes do not want to ask for advice on money... Sometimes, people may think that it is silly to ask a certain question, but the answer might make a huge difference to their lives”¹²⁶

158. Dywedodd sawl tyst y gallai’r stigma hwn olygu bod banciau a sefydliadau ariannol eraill yn codi ofn ar bobl sydd angen addysg ariannol. Dywedodd cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Canolbarth, De a Gorllewin Cymru:

“a lot of the people we were working with felt intimidated and would not even want to walk through the door of a bank or a financial institution. They felt that they were too poor to use these services, that they would not know the correct questions to ask, that they would feel intimidated by the staff and that they did not have a driving licence or a passport, or whatever they would need.”¹²⁷

159. Ar y llaw arall, dywedodd ABCUL:

¹²⁴ Ymatebion i holiadur y Pwyllgor. Yn arwyddocaol, er bod 57.1% o’r ymatebwyr i’n holiadur wedi datgan eu bod wedi profi problemau ariannol, roedd 67.7% ohonynt wedi datgan nad oeddent erioed wedi gofyn am help wrth reoli eu harian.

¹²⁵ CC(3) FI 06

¹²⁶ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 8 Gorffennaf 2010, Paragraffau 133 a 144

¹²⁷ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 10 Mehefin 2010, Para 136

“there are many barriers to people feeling that a bank is a welcoming place. We feel that, in many credit unions, we can do something that welcomes people better than that.”¹²⁸

160. Rydym yn pryderu y gall stigma fod yn rhwystr enfawr i ddefnyddio gwasanaethau ariannol neu gael addysg ariannol. Fodd bynnag, credwn y gellir herio mythau a stigma drwy fynd i'r afael ag addysg ariannol drwy sianeli cyffredinol, fel ysgolion, a thrwy ymgyrchoedd yn y cyfryngau.

¹²⁸ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 24 Mehefin 2010, Para 65

4. Cynyddu Incwm a Lleihau Dyledion

161. Yn eu tystiolaeth ysgrifenedig, pwysleisiodd nifer o ymgynghoreion y cysylltiadau rhwng addysg ariannol, mynediad i gredyd fforddiadwy a chynyddu incwm. Er enghraifft, dywedodd Llais Defnyddwyr Cymru:

“Linking financial education with income maximisation programmes would also help to provide a more holistic service. Alerting people to the benefits they are entitled to and supporting take-up is just one aspect. Financial education can also help people to understand the benefits system, particularly important when Government policy means entitlements may change and incomes may be reduced, as well as providing people with key budgeting skills to help them manage on a very limited income.”¹²⁹

162. Yn yr un modd, dywedodd Cyngor ar Bopeth Cymru:

“You must do income maximisation and understanding money management, because they go together. Any debt service that does not do income maximisation is not a decent debt service. You must do both because people’s lives are about what comes in and what goes out. People will not learn to manage their money unless they understand both sides of that equation.”¹³⁰

163. Cytunodd tystion hefyd ei bod yn werthfawr i fentrau addysg ariannol gydnabod y byddai angen mynd i’r afael â dyledion weithiau, ac edrych ar ffyrdd o sicrhau bod dyledion o’r fath yn cael yr effaith leiaf bosibl. Er enghraifft, nododd Cyngor Sir Caerfyrddin bwysigrwydd peidio â chanolbwyntio ar atal dyledion yn unig wrth gynnig addysg ariannol oherwydd gall y person mwyaf hyddysg mewn materion ariannol ganfod ei fod mewn dyled oherwydd amgylchiadau na ragwelwyd a/neu ddewisiadau gwael a wnaed er gwaethaf ei allu mawr.¹³¹

¹²⁹ CC(3) FI 14

¹³⁰ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 24 Mehefin 2010, Para 130

¹³¹ CC(3) FI 26

Y nifer sy'n manteisio ar fudd-daliadau

164. Nododd Age UK fod Llywodraeth y DU wedi amcangyfrif y gellid gostwng lefelau tlodi ymysg pobl hŷn tua thraean pe bai pawb cymwys yn manteisio ar y budd-daliadau sy'n seiliedig ar incwm. Cyfeiriwyd at y Credyd Pensiwn a Budd-dal y Dreth Gyngor yn benodol fel rhai lle y mae niferoedd isel iawn yn manteisio arnynt.¹³² Awgrymwyd y gallai talu budd-daliadau yn awtomatig fod yn opsiwn a chyfeiriodd at raglen beilot yn Lloegr.

165. Mae cynyddu incwm yn bwysig iawn i National Energy Action Cymru a amlygodd y gwahaniaeth y byddai'n ei wneud i'r rheini sy'n wynebu tlodi tanwydd. Roedd yn credu bod gan awdurdodau lleol rôl allweddol a galwodd eto am osod dyletswydd statudol ar awdurdodau lleol i fynd i'r afael â thlodi tanwydd - rhywbeth y teimlai na ellid ei gyflawni heb fynd i'r afael yn iawn â sawl agwedd ar gynhwysiant ariannol.¹³³ Awgrymodd tystion eraill hefyd y gallai awdurdodau lleol gael rôl fwy rhagweithiol yn sbarduno pobl i wneud cais am fudd-daliadau os oes ganddynt hawl i'w cael. Er enghraifft, dywedodd Cydlynedd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru:

“the housing department, the rent officers, do not seem to talk too much about housing benefit at a strategic level. They may chase housing benefit claims on behalf of a particular resident, but I think that the two departments should be under the same management team, to get that synergy between the two aspects. Local authorities are very aggressive in the way they recover council tax arrears. If they applied that level of aggression to helping people in the first place, I think that they could get the same sort of results... We use rent arrears, within the Wales and West Housing Association, as a trigger, an indicator that something is going wrong, and I think that local authorities could just as well do that, not just with rent, but with council tax. Before they send the account to a bailiff company, let us just think about what is going wrong. Let us establish a dialogue with that person before we take it onto another level.”¹³⁴

¹³² CC(3) FI 13

¹³³ CC(3) FI 18

¹³⁴ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 22 Ebrill 2010, Paragraffau 96-97

166. Cytunodd Shelter Cymru hefyd y gallai awdurdodau lleol gyfrannu'n fwy gweithredol wrth hyrwyddo gwybodaeth, gan ddweud y gall awdurdodau lleol hefyd gyfrannu at hyrwyddo gwasanaethau i'r cyhoedd yn eu hardaloedd drwy'r wybodaeth y maent yn ei chyhoeddi, ar wefannau, mewn papurau newydd, ac ati.¹³⁵

167. Awgrymodd Llais Defnyddwyr Cymru hynny hefyd gan fod Llywodraeth Cymru eisoes yn cyllido sawl rhaglen cynyddu incwm, fel:

“Better Advice: Better Health; local authority based initiatives to increase the take-up of Housing/Council Tax Benefit; increasing benefit take up amongst families with disabled children; and the Home Energy Efficiency Scheme.”¹³⁶

Dywedodd hefyd y gallai'r Pwyllgor argymhell dulliau i gyfeirio rhwng y rhaglenni hyn fel bod mentrau gallu ariannol yn cael eu gwella.¹³⁷

168. Rydym yn croesawu'r gwaith y mae Llywodraeth Cymru wedi'i wneud, am gryn amser, i sicrhau dull rhagweithiol o fanteisio ar fudd-daliadau drwy wasanaethau lleol. Rydym yn annog Llywodraeth Cymru i barhau â'r ymdrechion hynny.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn parhau i ymgysylltu ag awdurdodau lleol a gwasanaethau cyngor y trydydd sector i sicrhau dull rhagweithiol o alluogi pobl i fanteisio ar fudd-daliadau. Rhagwelwn y byddai hyn yn cynnwys sicrhau bod pobl y gwyddom sydd ag ôl-ddyledion rhent a/neu dreth gyngor yn cael eu cyfeirio at wybodaeth am y budd-daliadau y mae ganddynt hawl i'w cael, ond nad ydynt yn eu hawlio.

Lleihau Dyledion

169. Nododd Llais Defnyddwyr Cymru ei fod wedi comisiynu arolwg dyledion drwy Gymru gyfan a gafodd ei gyhoeddi ym mis Awst 2010.

170. Cyfeiriodd Katija Dew at sylwadau a wnaed gan Cyngor ar Bopeth a oedd yn awgrymu bod nifer o broblemau o ran dyledion yn cael eu hachosi gan newid mawr yn amgylchiadau bywyd rhywun, fel diweithdra. Plediodd ei chefnogaeth i strategaeth CFEB o dargedu unigolion yn ystod cyfnodau allweddol yn eu bywydau.

¹³⁵ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 20 Mai 2010, Para 117

¹³⁶ CC(3) FI 14

¹³⁷ CC(3) FI 14

171. Rydym yn croesawu'r gwaith y mae CFEB wedi'i wneud i fynd i'r afael â lleihau dyledion.

Benthyca arian yn anghyfreithlon

172. Roedd y mwyafrif llethol o'r tystion ac aelodau o'r cyhoedd (a lenwodd holiadur addysg ariannol y Pwyllgor) yn credu bod addysg ariannol yn ffactor pwysig sy'n atal pobl rhag bod yn destun camfanteisio gan fenthycwyr arian anghyfreithlon.¹³⁸ Yn wir, dywedodd un disgybl o Ysgol Bryn Gwalia na fyddai'n benthyca gan fenthycwyr arian didrwydded yn sgil yr addysg ariannol a gafodd.¹³⁹ Dywedodd cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru:

“With the growing problem of illegal money lending there is also a need for the police to be more proactive on social housing estates. Community police officers are ideally placed to monitor the “credit traffic” in their areas and should be able to differentiate between individuals engaged in such activity. The collection of low level intelligence could make a positive contribution to the work of the Illegal Money Lending Unit.”¹⁴⁰

173. Fodd bynnag, dywedodd nifer o dystion hefyd fod atal benthyca arian yn anghyfreithlon yn dibynnu llawn cymaint ar alluogi mynediad i gynnyrch hygyrch yn ariannol (cyfreithlon), ag y mae ar addysg ariannol. Er enghraifft, dywedodd Scope mai mynediad i gredyd yn hytrach na diffyg ymwybyddiaeth o'r canlyniadau yw'r ffactor mwyaf wrth ddefnyddio benthyca carreg drws neu fenthycwyr arian didrwydded.¹⁴¹

174. Canmolwyd gwaith Uned Benthyca Arian Anghyfreithlon Cymru yn benodol gan nifer o ymgynghoreion. Yn ei thystiolaeth ysgrifenedig, dywedodd yr Uned:

“Working within communities, with our stakeholder and partner agencies on a daily basis has demonstrated a frustration on the lack of accessibility of affordable credit for those who really need it. Many loan sharks target and entrap those who are

¹³⁸ Roedd 92.7% o'r ymatebwyr i holiadur y Pwyllgor yn credu y byddai addysg ariannol yn gwneud pobl yn fwy annhebygol o fenthycwyr arian gan fenthycwyr arian didrwydded.

¹³⁹ CC(3) AWE 04 Nodyn ar ymweliad rapporteur Aelodau ag Ysgol Bryn Gwalia

¹⁴⁰ CC(3) FI 03

¹⁴¹ CC(3) FI 27

vulnerable and cannot on their own access credit, employment or other means of remaining on an even keel.”¹⁴²

175. Canmolodd y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol waith yr uned hefyd, gan ddweud:

“A month or two ago, there was a big crackdown on illegal money-lending in Flintshire, in the area that you represent, Chair. I cannot say enough about the unit; it is really good, I am very supportive of it, and it is doing a good job. However, it could come under threat because of the finances. A partnership approach is being taken, involving trading standards, the police, and funding from the Department for Business, Innovation and Skills goes in to support the unit.”¹⁴³

176. Rydym yn cefnogi i’r carn y gwaith amrywiol a wneir gan Uned Benthycy Arian Anghyfreithlon Cymru ac yn ei groesawu, ac rydym o’r farn ei bod yn hollbwysig iddi barhau â’i gwaith, yn enwedig yn yr hinsawdd economaidd sydd ohoni.

Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn parhau i ymgysylltu â rhanddeiliaid a Llywodraeth y DU i godi ymwybyddiaeth o fenthycy arian yn anghyfreithlon ac effaith niweidiol hyn ar deuluoedd a chymunedau. Fel rhan o hyn, rhagwelwn y bydd Llywodraeth Cymru yn parhau i ymgysylltu â phartneriaid i sicrhau bod rôl amhrisiadwy Uned Benthycy Arian Anghyfreithlon Cymru yn parhau ac yn cael ei datblygu.

¹⁴² CC(3) FI 31

¹⁴³ Cofnod y Trafodion, y Pwyllgor Cymunedau a Diwylliant, 8 Gorffennaf 2010, Para 167

Tystion

Rhoddodd y tystion a ganlyn dystiolaeth lafar i'r Pwyllgor ar y dyddiadau a nodir isod. Gellir gweld trawsgrifiadau llawn o'r sesiynau tystiolaeth lafar yn <http://www.cynulliadcymru.org/bus-home/bus-committees/bus-committees-scrutiny-committees/bus-committees-third-ccc>

22 Ebrill

Les Cooper, Cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru
Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru a Chymdeithas Tai Wales and West

20 Mai

Katija Dew, Hyrwyddwr Cynhwysiant Ariannol, Cymru
Tîm Hyrwyddwyr Cynhwysiant Ariannol yr Adran Gwaith a Phensiynau yng Nghymru

John Puzey, Cyfarwyddwr
Rhian Jones, Cydlynnydd Addysg
Kath Dobie, Rheolwr Prosiectau
Shelter Cymru

Lee Phillips, Rheolwr Gallu Ariannol Cymru
Chris Pond, Cyfarwyddwr Gallu Ariannol ac Uwch Gyngorydd yn yr FSA
Yr Awdurdod Gwasanaethau Ariannol (FSA) a Chorff Addysg Ariannol Defnyddwyr (CFEB)

10 Mehefin

Clare Williams, Swyddog Cynhwysiant Ariannol
Nick Bennett, Prif Swyddog Gweithredol
Cartrefi Cymunedol Cymru

Jayne Wynn, Rheolwr Gallu Ariannol yng Nghanolfan Cyngor ar Bopeth Powys a Chydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Canolbarth, De a Gorllewin Cymru
Fforwm Gallu Ariannol Canolbarth, De a Gorllewin Cymru

24 Mehefin

Mark Lyonette, Prif Weithredwr Cymdeithas Undebau Credyd Prydain
Fran Targett, Cyfarwyddwr Canolfannau Cyngor ar Bopeth
Cymru

8 Gorffennaf

Carl Sargeant, Y Gweinidog
dros Gyfiawnder Cymdeithasol
a Llywodraeth Leol
Lynne Schofield, Pennaeth yr
Uned Cynhwysiant Ariannol

Llywodraeth Cymru

Rhestr o'r dystiolaeth ysgrifenedig

Rhoddodd y bobl a'r sefydliadau a ganlyn dystiolaeth ysgrifenedig i'r Pwyllgor. Gellir gweld yr holl dystiolaeth ysgrifenedig yn llawn yn <http://www.cynulliadcymru.org/bus-home/bus-committees/bus-committees-scrutiny-committees/bus-committees-third-ccc-home.htm>

Enw	Sefydliad	Cyfeirnod
Ian Ross, Rheolwr Polisi a Datblygu	Rathbone Cymru	FI 01
Leighton Hughes, Hyfforddai Cymunedol	Cymdeithas Tai Rhondda	FI 02
Les Cooper, Cydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru	Fforwm Gallu Ariannol Gogledd Cymru a Chymdeithas Tai Wales and West	FI 03
Zoë Brewis, Swyddog Ymchwil a Gwybodaeth	Cymdeithas Athrawon a Darlithwyr	FI 04
David Leron, Cyfarwyddwr Cymru	Sefydliad Cyfrifwyr Siartredig Cymru a Lloegr	FI 05
Pam Boyd, Cyfarwyddwr Gweithredol	ContinYou Cymru	FI 06
Dr. Claes Belfrage Dr. Alan Finlayson	Prifysgol Abertawe	FI 07
Katija Dew, Hyrwyddwr Cynhwysiant Ariannol Cymru	Tîm Hyrwyddwyr Cynhwysiant Ariannol yr Adran Gwaith a Phensiynau yng Nghymru	FI 08 AWE 01
Anita Myfanwy, Swyddog Datblygu Rhwydwaith Dileu Tlodi Plant Cymru	Rhwydwaith Dileu Tlodi Plant Cymru a gydlynir gan Plant yng Nghymru	FI 09
Jackie Dix, Rheolwr Polisi ac Ymchwil Dros Dro	Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili	FI 10

Jon Brenchley, Pennaeth Rhanbarthol Materion Corfforaethol, Cymru	Barclays	FI 11
Rhian Jones, Cydlynnydd Addysg Graeme Francis, Pennaeth Polisi a Materion Cyhoeddus	Shelter Cymru Age Cymru	FI 12 AWE 02 FI 13
Lindsey Kearton, Uwch Eiriolwr Polisi	Llais Defnyddwyr Cymru	FI 14
Jan Owen, Swyddog Datblygu (Mentora Cyflogwyr) Tîm Busnes Addysg	Gyrfaoedd Gogledd Ddwyrain Cymru a Debtcred	FI 15
Fran Targett, Cyfarwyddwr Cyngor ar Bopeth Cymru	Cyngor ar Bopeth Cymru	FI 16 AWE 06, 6a, 6b, 6c, 6d
Helen Roach, Swyddog Datblygu	National Energy Action (NEA) Cymru	FI 18
Mary Sherwood, Swyddog Ymgyrchoedd a Datblygu	Grŵp Llywio Cynhwysiant Ariannol Abertawe	FI 19
Linda Pritchard, Swyddog Polisi Cymru	YWCA Cymru a Lloegr	FI 21
Clare Williams, Swyddog Cynhwysiant Ariannol	Cartrefi Cymunedol Cymru	FI 20
Lee Phillips, Rheolwr Gallu Ariannol Cymru	Corff Addysg Ariannol Defnyddwyr (CFEB)	FI 22 AWE 07 a 07a
Matt Bland, Cynorthwydd Polisi a Chyfathrebu	ABCUL - Cymdeithas Undebau Credyd Prydain	FI 23

Richard Jones Abbas, Rheolwr Gwrth-dlodi a Hawliau Lles	Gwasanaethau Cymdeithasol Sir Ddinbych	FI 24
Anthea Hogg, Rheolwr Gwasanaethau Tenantiaeth	Cymdeithas Tai Clwyd Alun	FI 25
Llinos Evans, Swyddog Partneriaeth a Pholisi	Cyngor Sir Caerfyrddin	FI 26
Matt O'Grady, Swyddog Polisi ac Ymgyrchoedd (Cymru)	Scope Cymru	FI 27
Jayne Wynn, Rheolwr Gallu Ariannol yng Nghanolfannau Cyngor ar Bopeth Powys a Chydlynnydd Fforwm Gallu Ariannol Canolbarth, De a Gorllewin Cymru	Fforwm Gallu Ariannol Canolbarth, De a Gorllewin Cymru	FI 28
Barry Williams Swyddog Cymorth Gweinyddol	Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru	FI 29
Carl Sargeant, y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol	Llywodraeth Cymru	FI 30
Steven Hay, Rheolwr Gweithredol (Gwasanaethau Defnyddwyr)	Prosiect Benthycu Arian yn Anghyfreithlon	FI 31

Rod Mckee,
Pennaeth Gallu
Ariannol

Ysgol Gyllid IFS	FI 32
Nodyn ar ymweliad Aelodau â Siop Wybodaeth Garnlydan	AWE 03
Nodyn ar ymweliad Aelodau ag Ysgol Bryn Gwalia	AWE 04
Nodyn ar ymweliad Aelod ag Ysgol Y Berwyn	AWE 05
Gwybodaeth ychwanegol gan y Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes	AWE 08
Nodyn ar ymweliad Aelodau â Chanolfan Cyngor ar Bopeth Abertawe	AWE 09